

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "במדבר" (ובו ה' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק כ"ה "ההסתרה שבתוך ההסתרה"

א) מפני מצוות מחצית השקל ומניין למלחמה הוא בגיל עשרים שנה?

איתא בפרשה (פ' א' פס' ג') "מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל" ופרש"י: מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים.

עניין זה נכפל בפרשת כי תשא (שמות פ' ל' פס' י"ד) "כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה" ופרש"י: למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים".

ו**כתב עמד בשפתי חכמים** [שם] בקושיא "וא"ת למה לי להורות שאין נמנה פחות מעשרים שנה הא כבר הודיענו זה בספר במדבר, דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצאי צבא? וי"ל דהוי אמינא דווקא במלחמת חובה הקפיד קרא, אבל לא במלחמת הרשות, לכן כפל העניין דאף למלחמת הרשות אינו יוצא כי אם מבן עשרים שנה ומעלה עיי"ש. ודבריו צריכים ביאור רחב אדרבה איפכא מסתברא דבמלחמת חובה שישנה מצוה הוי אמינא דבעינן שיעור של חיוב מצוות ולא כי שנים ככל המצוות, אבל במלחמת הרשות כיון דאין בה מצוה, אדרבה הסברא נותנת שיהיו בני כי שיש בכוחם להילחם.

ו**הנה במנ"ח** (סוף מצוה תקכ"ו) הביא את דברי רש"י כאן, שאין ביוצאי צבא פחות מבן עשרים. ואף הרמב"ן הביאו ולא כתב מניין לו זאת. וכתב המנ"ח דנראה לו דבין במלחמת הרשות ובין מלחמת מצוה הוא מגיל כי שנים, ותמה דהיאך לא נזכר דבר זה ברמב"ם וכן תמה הרש"ש בשבת (דף קנ"ב ע"א) על כך שהדין לא מוזכר לא בגמ' ולא ברמב"ם.

איתא בפרקי אבות (פ' ה' משי' כ"א) "בן חמש למקרא וכו', בן י"ג למצוות וכו', בן עשרים לרדוף" ובפ"י הגר"א "כמ"ש מבן עשרים ומעלה כל יוצאי צבא בישראל" ובפשטות כוונתו שאז מתגייס לצבא המלחמה ויציאנו לרדוף היינו שמתגייס לצבא והוא מבן עשרים שנה, ויעוין ב"העמק דבר" לנצי"ב על הפסוק. ולכאורה זהו המקור לפי זה בתלמוד, והמעירים לא פירשו כהגר"א.

ו**הנה לגבי מצוות מחצית השקל** כתב בחינוך (מצוה ק"ה) "שיתן כל איש בישראל מחצית השקל מבן עשרים שנה ומעלה". וזו גם דעת רש"י במנחות (דף מ"ו ע"ב בד"ה שאינו שוקל) וכן כתב ברע"ב (שקלים פ"א משי' ג')

וזו גם דעת הרא"ש ז"ל שם, ופסק כן להלכה בשו"ע (רמ"א או"ח סי' תרצ"ד סי"א) שהביא את המנהג לתת היום מחצית השקל לזכר למצוות מחצית השקל והוא מבן כי שנים ולמעלה. ויש להבין למה מצוות מלחמה ומחצית השקל מגיל כי ולא כיתר המצוות מבן י"ג שנה משהביא ב' שערות?

ו'**במשנת חיים**" **מבאר בטו"ט** דלכל מצוה יש את הטעם למה מתחייבים בגיל כ', ולענין לצאת למלחמה נראה כדברי המהר"ל ב"דרך החיים" (אבות שם) כי חסר לו בכוח להילחם עד שיהיה בן עשרים שנים וזו היא פשטות הלשון של המשנה לרדוף (ואם זהו הטעם אפשר ליישב אמאי השמיט הרמב"ם זאת מהלכותיו, דכיון שזה תלוי בכוח הרי אי אפשר לקבוע בזה הלכה לדורות כי בכל דור ודור תלוי הוא בכוח שלו ודו"ק).

ברם בענין מחצית השקל צ"ב מהו הטעם שאין נותנים בגיל י"ג. והנה בחזקוני (שמות פ' ל' פס' י"ד) דפחותים מגיל כי אינם נענשים בדיני שמים ואינם צריכים כפרה, וכן הוא ברבינו בחיי (שם פס' י"ג). והרי מחצית השקל בא לקרבנות שבאים לכפר, לפיכך לא הטילו עליהם חיוב זה קודם שחייבים הם בכפרה.

אולם יש לעיין בזה דהנה בגמ' זבחים (דף ד' ע"א) איתא דאין שינוי בעלים בקרבן ציבור וכתבו התוס' טעם בדבר, דאם שחטו לשם היחיד הרי הוא בעליו, נמצא שאין בזה שינוי בעלים, ואפילו אם ישחוט לשם נכרי לא מיפסל הקרבן, דבעינן חברו דומיא דזדיה שהוא בר כפרה כמותו. ותמהו באחרונים דאם חיוב מחצית השקל הוי מבן עשרים שנה ומעלה, מצינו שינוי בעלים ולא יהיה בעליו ומכל מקום בר כפרה הוא כמותו, וכגון ששחט לשם אחד שהוא פחות מבן עשרים שאינו במצוות מחצית השקל ואינו בעלי הקרבן ומכל מקום הוי בר כפרה כמותו? ברם אם נתפוס כדברי החזקוני ורבינו בחיי ז"ל שאין פחות מבן כי בר כפרה הואיל ואינו נענש בדיני שמים רק מבן עשרים שנה, אי"כ אינו בר כפרה והרי זה כשחט על הנכרי.

ברם מה שכתבו הראשונים ז"ל דאין מצוות מחצית השקל לפני שיהיה בן עשרים שנה הואיל ואין ביד של מעלה עונשים לפני כי שנים, יעויין בשו"ת חת"ס (יור"ד סי' קנ"ה) שהעלה דאף קודם לגיל כי בעינן כפרה דודאי משנעשו בני י"ג בשנים וסימנים הרי הם חייבים בכל

המוטלות על הציבור אין לפחות מגיל זה חיוב כי אינו שייך כלל לזה, אבל מלחמת הרשות שאין בזה מצוה אלא רשות למלך להוציא אנשים להילחם וסייד אמינא דיוכל להוציא מגיל י"ג ואילך, קמ"ל דעד בן כ"י אינו כלל בקשרי מלחמה, לפיכך אין חילוק בין מלחמת רשות לחובה ודו"ק היטב.

איתא בגמ' בערכין (דף ד' ע"א) "הכל מעריכים כהנים ליום וישראלים, פשיטא? סד"א הואיל וליתנהו בשקלים (אליבא דבן בוכרי שאינן הכהנים שוקלים את שקליהם) דכל העובר על הפקודים כתיב והם אינם בכלל ליתנהו נמי בערכין, קמ"ל דלא. והקשה ב"שער המלך" (ריש הל' שקלים) להני שיטות שאין חיוב מחצית השקל אלא מן עשרים ואילך, איך ניתן לומר דמי שאינו בשקלים ליתא בערכין, פחות מבי' עשרים יוכיח, דליתנהו בשקלים ואיתנהו בערכין? יעוי"ש שיטת דעל זה סמך הרמב"ם ז"ל לחייב בן י"ג במחצית השקל ככל מצוות התורה, ודלא כהירושלמי דמשמע ממנו דהחיוב הוא רק מגיל כ"י שנה.

ברם אם נאמר דמה שבן י"ג פטור ממחצית השקל עד כ"י שנה אינו פטור מיוחד במצוות מחצית השקל אלא משום דזה שייך לקרבנות ציבור ועד לכ"י שנים אין הוא נחשב כשייך במצוות הציבור דלגבי זה הרי הוא כקטן, לפי זה אפשר ליישב את קושית "שער המלך" דבאמת לענין שקלים שווים ערכין לשקלים, דבשניהם קטנים פטורים וגדולים חייבים, רק דיש שני שיעורי קטנות וגדלות, דלענין ערכין שיעור הקטנות והגדלות הוא שנת י"ג ואילו לענין מחצית השקל שיעור הקטנות והגדלות תלוי בכ"י שנים, ומכל מקום לשניהם יש צד שווה, דבשניהם מי שנחשב קטן בענין פטור ומי שנחשב גדול חייב. ולפיכך שפיר יש מקום לומר הס"ד דאה"נ מי ששיך בשקלים דהיינו גדול שייך בערכין, אלא לפי שאין ערכין ממצוות הציבור שיעור הגדלות שלו הוא מגיל י"ג שנים משא"כ מצוות מחצית השקל שהוא ממצוות הציבור דבו שיעור הגדלות והקטנות הוא כ"י שנים ואינו דומה כלל לכהנים שמופקעים מכל ומכל ממצוות שקלים על כן שפיר ס"ד דמי שפטור משקלים ליהווי פטור מערכין, קמ"ל דלא אמרינן כן.

ובלאו הכי צריכים לומר כן, דהא מצונו גבי ערכין דמרבין מופלא סמוך לאיש שחייב בערכין (יעוי"ש ערכין דף ב' ע"א) ואילו בשקלים לדברי הכל מופלא סמוך לאיש אינו בכלל מחצית השקל ואינו חייב עד שיהיה בן י"ג שנים, דאין דין מופלא סמוך לאיש במצוות מחצית השקל, ולפי"ז איכא לתמוהי, איך אפשר לומר את הכלל דמי שחייב בשקלים חייב בערכין והלא מופלא סמוך לאיש יוכיח שאין הכלל הזה קיים, שהרי בערכין חייב מופלא סמוך לאיש ואילו לענין שקלים אינו חייב עד שיהיה איש? אלא ע"כ צריכים לומר את הכלל דבשניהם נאמר הכלל דמי שהוא קטן פטור משניהם ומי שהוא גדול חייב בשניהם אלא דלענין ערכין נחשב גדול ממופלא סמוך לאיש ובשקלים אין גדול נחשב עד שיהיה איש ושפיר איתנהו שניהם בכלל מי שבשקלים ישנו בערכין.

חיובי התורה בבי"ד של מעלה ושל מטה, ומה שנמצא במדרשות שרק בני נעשים בני עונשים כלפי מעלה, כל זה נאמר רק בעונשים של חטאים המחוודשים לשעה כגון עונשי דור המבול אבל לא בסתם עונשים, וכן הביא בפתחי תשובה (יור"ד סימן קפ"ה סק"ט)

ובשו"ת חכם צבי (סימן מ"ט) הגדיל לומר שכל זה אינו רק מדרש אגדה ואינו תופס כלל להלכה. ולפי דבריו הדרא קושית האחרונים על התוס' לדוכתא, דאם ישחט על מי שמחויב כפרה כבן י"ג אבל אינו במחצית השקל הרי עשה שינוי בעלים? אלא דבאמת הדברים צ"ב רחב אמאי מתחייבים במחצית השקל רק בני כ"י, דבשלמא אי לא הוו מחוייבים בכפרה שפיר אפשר לומר דאין הם בכלל חיוב הבאת קרבן, ברם אם הם כבר ברי כפרה כמו כולם, למה שלא יתחייבו במחצית השקל כמו כל החיובים, וצ"ע לבאר שיטות הסוברים דחייב מגיל כ"י?

וב"משנת חיים" ביאר דמצונו שיעור גדלות נוסף לענין חיובים במצוות והוא גיל כ"י, דמצונו ביבמות דמי שלא הביא ב' שערות דחשיב כקטן עד שיגיע לכ"י שנים ולאחר מיכן הוי סריס ושיעור גדלותו הוי כ"י שנים. ומצונו ברש"י (באבות שם) דמפרש בן עשרים לרדוף דמאחר שהגיע לכלל עשרים שנה היו רודפים אותו בי"ד לרדותו במכת מרדות דרבנן כדי להביאו לייסרו בכל מיתות ועונשים שבעולם האמורים, לא שנה הביא ב' שערות לא שנה לא הביא דמה שלא הביא שערות משום דהוי סריס, ומעשרים ואילך חשיב כאיש בעלמא, כדכתיב מן עשרים שנה ומעלה"

וכיון שכן נראה דבכל אדם יש שני שיעורי גדלות, בן י"ג הוי איש וחייב בכל המצוות כשהביא שתי שערות. ברם כל זה במצוות שיחידים מתחייבים בהם, אבל במצוות המוטלות על הציבור לא מתחייב, דכדי להתחייב במצוות המוטלות על הציבור לא סגי שהוא בגדר חיוב במצוות אלא צריך להיכלל בכלל הציבור ובה נאמר שיעור גדלות אחר והוא גיל עשרים דאז הוא נכנס לשם ציבור, ומצונו כיוצ"ב גמ' בחולין (דף כ"ד ע"ב) שיטת רבי שלא יהא אדם שליח ציבור עד שיהא בן עשרים שנה משום כבוד הציבור, הרי דלענין ציבור נאמר שיעור כ"י שנים, דבכה"ג הוי שיעור אחר של גדלות וחשיבות.

ואשר לפי זה נאמר דזהו הטעם למצוות מחצית השקל ומצוות מלחמה שאינן נוהגות עד שיהיה בן עשרים שנה ומשום שמצוות אלו מוטלות על הציבור ולא על יחידים ולזה נאמר שיעור הגדלות שיהיה בן עשרים שנה ובכך נחשב כאחד מן הציבור. ומבואר בזה דברי החת"ס הנ"ל שבמדבר נעשו רק בני כ"י שנה, והיינו דעונשי המדבר היו עונשי ציבור ולא עונשי יחידים, לפיכך נעשו בהם רק בני עשרים ומעלה. ובה נחא מה שכתב בשפתי חכמים, שהייתה ס"ד דרך למלחמת מצוה אין יוצאין לפני כ"י שנים ואילו למלחמת הרשות יוצאים אף לפני עשרים שנה, ולכאורה אין לזה מובן, ברם לפי ההסבר של המשנת חיים העניין פשוט בתכלית, דבשלמא לגבי מלחמת מצוה בעינן בר כ"י שנים כיון שלענין מצוות

פיקוח נפש. והחינוך מיירי במי שבא לידו אחד מז' עממין שלא בשעת מלחמה, דרך איכא המצוה לחודא בלי קשרי מלחמה, ובכה"ג נדחית המצוה מפני סכנת נפשות עכת"ד מרן הגר"י ז"ע.

לפי"ז נראה לומר דבאמת שבט לוי פטורים אף במלחמת מצוה מהעמידה בקשרי מלחמה וכל יציאתן הוא רק מחמת חובת המצוה של מחיית ז' עממין ואינן מחויבין לסכן את עצמן כשיש להם ספק סכנה. ולפי"ז יש לומר דזהו שכתב הרשב"ם ששבט לוי לא נמנו, כי לא יצאו לצבא המלחמה. וכונתו לומר דאף שהיו יוצאין למלחמת מצוה מכל מקום לא היו יוצאים בראש עם צבא המלחמה שהרי אינם חייבים לסכן את נפשם משום המלחמה אלא היו מניחים אותם בעורף ואם תזדמן להם המצוה של מחיית ז' עממין יקיימוהו באופן שלא תהיה להם סכנת נפשות, הלכך לא שייך לעשות בהם מניין כיון שהוא נועד לדעת מספר אלו שיעמדו בקשרי מלחמה ויוצרכו לסכן את נפשותיהם בשעת מלחמה.

ובדרך נוספת כתב ה"רנת יצחק" (להגרא"י סורוצקין ראש ישיבת טעלו שליט"א) ליישב את קושית המניין על החינוך, דהנה כתב המנח"י (מצוה תקכ"ו) דהא דאין יוצאים לצבא בפחות מכ' שנה נאמר בכל הענינים בין במלחמת הרשות ובין במלחמת מצוה, ברם נראה דכל זה הוא מדיני המלחמה, אבל מצוות מחיית ז' עממין הרי היא ככל המצות ואין בזה נפק"י משאר חיובים ומיד שנעשה גדול בגיל י"ג והבאת שתי שערות מחויב הוא במצות מחיית ז' עממין (דהחרם תחרימם) ולפי"ז אתי שפיר דברי הרשב"ם שלא מנו את שבט לוי כלל כי לא יצאו בצבא המלחמה, ולא תקשה לך הלא עיקר מניינם היה מפני שהיו מזומנים ללחום עם שבעת העממין והלא אף שבט לוי חייב בזה.

אולם לפי המבואר אתי שפיר דהרי המניין היה מגיל עשרים וכיון ששבט לוי לא היו חייבים במצות מחיית ז' עממין מדין קשרי מלחמה רק מדיני חיוב המצוה ובשל כך היו יוצאים כבר מגיל י"ג שנים שאז נתחייבו במצוות, ממילא לא היו שייכים כלל למניין הזה שכל מהותו מגיל כ"י שנים ולמעלה, לפיכך לא מנו אותם כלל במניין של כ"י השנים ודו"ק היטב.

ג) בענין משודר ששיער חייב מיתה על שום מה? מיוסד על "זהב מרדכי" ועוד.

איתא בפרשה (פ"ג פס' ל"ח) **"והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחת משה אהרן ובניו שומרים משמורת המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת"**

וצ"ב מהי משמורת משה? בשלמא משמרת אהרן ובניו אפשר לפרש דהכוונה לעבודתם ומזהירה התורה את הכהנים שלא יניחו לזר להתקרב אליהם כדי לעבוד את עבודתם וזר הקרב ועובד עבודה חייב מיתה, אלא עבודת משה מה היא? ומסתברא דהכוונה היא שמשה כלוי היה ממונה על משמרת המשכן בזמן העבודה

וכן איתא ברמב"ם בפירוש המשניות (ריש ערכין) "ומה שאמר הכל מעריכין ואפילו לא הגיע לפרקו אלא סמוך לפרקו ואע"פ שאמר רחמנא איש כי יפליא נדר כשיהא סמוך לפרקו איש קרינן ליה לעניין ערכין" ודו"ק" היטב.

ב) בדין שבט לוי לגבי מלחמת מצוה

איתא בפרשה (פ"א פס' מ"ט) **"אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל"**. וכתב הרשב"ם ז"ל "ומפרש הטעם כי לא ילכו בצבא המלחמה אלא הפקד את הלויים על משכן העדות" לכאורה נראית כוונת הרשב"ם דס"ל כדעת הרמב"ן (פס' מ"ה) שמבאר עקר טעם מניינם כעת כי עתה מזומנים הם להיכנס לארץ ולבוא במלחמה עם מלכי האמורי, כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף ומכיון ששבט לוי לא ילכו בצבא המלחמה על כן לא נמנו עם ישראל יעו"ש.

וצריך עיון דאם אמנם שבט לוי פטורים ממלחמת הרשות ברם במלחמת מצוה יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, ומסתמא דלא רק חתן וכלה חייבים אלא כל הכלל ואפילו הכהנים ואם אמנם אינם יוצאים למלחמה עצמה אבל נמנים הם לספק צרכי המלחמה וכל מה שעושים חתן וכלה וכיון שיש להם שייכות עם ענייני המלחמה יש למנותם בכלל זה?

אכן נראה לבאר על פי מה שביארו במפרשים דבאמת שבט לוי פטורים אף ממלחמת מצוה, והא דאמרו חז"ל דהכל יוצאין למלחמת מצוה אין זה מדיני חיובי מלחמה, אלא דבמלחמת מצוה איכא חיוב החרמת ז' עממין ודין זה מלבד שהוא חיוב כללי כדן מלחמת מצוה, יש בזה חיוב פרטי על כל איש בישראל להרוג כל נשמה מז' עממין וכל שבא לידו אחד מז' עממין ולא הרגו עובר בלא תעשה ואפילו שלא בשעת מלחמה ועל זה אמרינן דבשעת מלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו כהנים והיינו דבשעת מלחמה יש דין כפייה גם כדי לקיים את המצוה של החרם תחרימם שמוטל על כל יחיד ויחיד בישראל.

ונראה דיש נפקמ"נ בזה, דהנה בחינוך (מצוה תכ"ה) כתב דמצוה דהחרם תחרימם נדחית מפני סכנת נפשות וכבר תמה עליו במנחת חינוך, דהרי בכל מלחמה איכא סכנה ומכל מקום איכא מצוה להילחם עמהם, וע"כ דאין טענה של סכנת נפשות תופסת דאלי"כ לעולם לא יצאו למלחמה, וזו גוף המצוה להילחם אפילו אם הסכנה מרובה.

ומרן הגר"י ז"ל הלוי ז"ע כתב ליישב שיטת החינוך, דזה שאין משגיחין במלחמה מפני סכנת נפשות, זה מדיני קשרי מלחמה, שהרי יוצאים למלחמה אף במלחמת הרשות שאין שם מצוה כלל ומה עם פיקוח נפש? אלא כך טבעה של מלחמה שעומדים בקשרי מלחמה ואין שמים לב על הסכנה, אבל במקום שכל סיבת הכניסה למלחמה היא לא עניין הכרזת מלחמה אלא שיש לנו מצוה של מחיית ז' עממין וכיון שכל מהותה מצוה אין היא שונה מכל מצוות התורה שאינן עומדות בפני

זרות, שהרי כל הכהנים כשרים לכל העבודות ואינם נחשבים כזרים ועל מה מתחייב הכהן מיתה? ועל כורחך נראה דכוונת החינוך מטעם הפרשה של לוי משורר ששיער, דכפי שמצינו בלוי שהחליף עבודתו דמתחייב מיתה כמו כן אסור יהיה לכהן לתפוס עבודת חבירו ועל כך נקנס הוא בחיוב מיתה. וזה דקדוק לשון החינוך "ומן הדומה" דלמד דין זה ממשורר ששיער, וכך מפרש שם המניח.

ברם ב"ליקוטי הלכות" (סוף תמיד דף ט"ו ע"ב בזבח תודה ד"ה אית) הקשה על עצם הדימוי דמה השייכות ללויים, דבלוויים היו ראשי האבות מייחדים את הלויים איש איש על עבודתו, דהתאימו כל אחד לפי כישוריו, דאחד מוכשר לשורר והשני מוכשר לשער, אבל בכהנים כל אחד נחשב מיוחד לכל העבודות וכדי שלא תהייה מחלוקת עשו לכך פייסות, וזה שזכה היום בקבלה יזכה בפעם אחרת לעשות זריקה, וא"כ לא מסתבר דמי שזכה בפייס של קבלה שיעשה זריקה יתחייב בשל כך מיתה?

ובחינושי מרן הגרי"ז הלוי זי"ע (בפרשה דילן) העיר דמהפסוק "והזר הקרב יומת" דרשינן ליה בערכין דמיירי בזר לאותה עבודה כגון משורר ששיער, דגבי עבודת הלויים כתיב ולא בעבודת כהונה. תו הקשה דעיקר האזהרה והדין שצריך כל אחד להיות ממונה על עבודתו כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' כלי המקדש הל' י') "וכן הלויים עצמם מוזהרים שלא יעשה אחד מלאכת חבירו שלא יסייע המשורר לשוער וכו', שנאמר איש איש על עבודתו ואל משאו" והאי קרא בעבודת הלויים כתיב ומהיכי תיתי לחדש דגם בעבודת כהונה צריכים הכהנים מינוי על עבודתם, וכחן שיעבוד את עבודת חבירו יתחייב מיתה?

עוד הקשה מרן הגרי"ז דמה שכתב הרמב"ם (שם הל' ט') "שמואל הרואה ודוד המלך חילקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות ועובד משמר בכל שבת וכו', וראשית האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלהם איש איש על עבודתו" יסוד תיקון המשמרות ובתי אבות בלויים, והדין שראשי האבות הם הממנים כל אחד על עבודתו, הוא הדין בעיקר העבודה שצריך שיהיו ממונים איש איש על עבודתו, וכמו שסיים שם (בהלכה י') דילפינן זאת מקרא דאיש על עבודתו ואל משאו (ויעוין עוד בגרי"ז על הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פ"ז הל' ה') אבל בפ"ד הל' י"א (ועיין בהל' ג') מדבר שם הרמב"ם לגבי משמרות הכהונה שגם אותם חילקו שמואל ודוד המלך לעשרים וארבעה משמרות, וכתב הרמב"ם דכל בית אב עובד ביום אחד מימות השבוע ולא הזכיר כלל דין זה דראשי האבות מחלקים את העובדים שלהם איש איש על עבודתו?

והנה הרמב"ם אזיל בזה לשיטתו בספר המצוות (עשה ל"ו) דדין זה שיהיו הכהנים עובדים משמרות הוא מצוות עשה מיוחדת האמורה בפרשת וכו' יבוא הלוי שנאמר בה דברגלים יהיו כל המשמרות שווים ובכל ימות השנה

להרחיק את הזרים לא להתקרב אל המשכן וזו היא עבודת שוער שמונע את הבאים להיכנס למשכן לפנים ממחיצתם.

ובגמ' בערכין (דף י"א ע"ב) אמר אביי, נקטינן משורר ששיער בשל חבירו חייב מיתה (בידי שמים) שנאמר והחונים לפני המשכן וכו' והזר הקרב יומת, מאי זר אילימא זר ממש, הכתיב חדא זימנא (פ"ג פס' י') ואת אהרן ואת בניו תפקוד ושמו אתך כהונתם והזר הקרב יומת" וקאי נמי אעבודת הלויים דכתיב בההיא פרשתא) אלא לאו זר דאותה עבודה, והיינו כגון לוי משורר שעשה עבודת לוי חבירו שהיה משוער ועל זה נאמר ו"הזר הקרב יומת" כלומר גם על כך קאי מיתה דזרות, לא מיבעי בישראל שעשה עבודת לוי אלא אפילו לוי שעשה עבודת לוי חבירו קרוי כלפי אותה עבודה זר כיון שלא נתמנה לה.

ולכאורה אם יש על עבודה זו מיתה כדין זרות היה צריך להיות חילול עבודה בכך, שאם לוי משורר פתח השערים לא יהיה על זה חלות שם פתיחה ונפק"מ שאם יקריבו את הקרבנות באותו זמן יהיו פסולים כמו שלא נפתחו השערים). ברם במנחת חינוך (סוף מצוה שפ"ט) העלה בתור מילתא דפשיטא דאין העבודה נפסלת בכך, ואף אם לוי משורר פתח את השערים אין צריכים לחזור ולפתוח את השערים מחדש. ויותר מכך העלה במניח, אם לוי עבד עבודת כהן דנחשב כזר לגביה אין העבודה נפסלת דלא מצינו עבודה מתחללת אצל לויים יעווי"ש.

ולפי זה צריך ביאור מה גדר החיוב מיתה דזרות בעבודת הלויים, דלכאורה צ"ל דחיוב המיתה דזרות בעבודת הכהנים הוא משום דהעבודה לא תוכשר רק ע"י עבודת כהן ולפיכך זר שעבד עבודתו מחוללת וזו הסיבה לחיוב מיתה (חילול העבודה) ועל כן יש להבין, למה בעבודת הלויים שאין חילול עבודה יש חיוב מיתה?

עוד יש לתמוה דבגמ' בערכין כתיב דגם כהן מוזהר שלא יעבור עבודת לוי ונחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד (פ"ג מהל' כלי המקדש הל' י"א) דעת הרמב"ם דאינו חייב מיתה בידי שמים אלא עובר על לא תעשה. ואילו הראב"ד ז"ל ס"ל דחייב ג"כ מיתה. וצ"ע להבין שיטת הראב"ד, אמאי חייב כהן מיתה והרי הוא ודאי לא נחשב כזר (אמנם באמת נ"ל דזרות אינה מחמת שהוא עצמו זר אלא מחמת שאינו ממונה על כך וכמו שלוי חשיב זר לגבי העבודה השניה כך הכהן בעניין) ושיטת הרמב"ם קשה בכפליים, דאם הכהן נחשב כזר, למה שלא יתחייב מיתה ואמאי עובר רק אלאו לחודא?

והנה בחינוך (סוף מצוה שפ"ט) מסיק כשיטת הרמב"ם דלוי שעשה במקדש מלאכת כהן או אפילו מלאכת חבירו חייב מיתה, אבל כהן שיעשה עבודת לוי יעבור על לאו אבל אינו חייב מיתה. והוסיף שם בחינוך ד"מן הדומה" שכהן שסייע למלאכת כהן אחר גם הוא במיתה, כלומר אם כהן יזכה בעבודה על ידי פייס ויבוא חברו שלא זכה בפייס ויעשה את עבודתו חייב מיתה. ויש להבין דבריו, שהרי חיוב מיתה בכה"ג אינו משום

הגברא, דאיכא חיוב דחייל אקרקפתא אגברא דהוא כהן מצד חיובי המצוות של כהונה דיעשה את עבודת הקרבנות, אולם דין זה הוא רק לכתחילה ואינו פוסל את העבודה בדיעבד, אבל הדין הראשון שנוגע להכשר העבודה דין זה הוא לעיכוב ואם עבד זר עבודתו פסולה.

וביסוד זה אפשר לבאר דברי הרמב"ם (פ"א להכות פסולי המוקדשין הל' ז') "כל המנחות שיצק עליהן השמן פסול לעבודה כגון זר וכיוצ"ב, או שהניפן או פתתן או מלחן כישרות הגישן או הניפן חוזר הכהן ומגיש או מניף, ואם לא הגיש ולא הניף הכהן כשירות, שנאמר והביאה אל בני אהרן וקמץ, מקמיצה ואילך מצוות כהונה למד על יציקה ובלילה שכשרה בזר.

ודקדק המנ"ח (מצוה קט"ז) מלשון הרמב"ם ז"ל דכתב כשרות דרק בדיעבד יציקה ובלילה כשרות בזר אבל לכתחילה בעי כהן, והטעם לזה צ"ל, דיסוד החילוק שבין העבודות שקודם קמיצה כגון יציקה ובלילה לבין העבודות שלאחר קמיצה הוא, דבקמיצה חל על המנחה דין קרבן, ובעינן בעבודות שמקמיצה ואילך כהן לעצם הכשר העבודה כיון שכבר התחילה ההקרבה, וכמו שכתבו בתוס' בזבחים (דף כ' ע"ב ד"ה יציאה) דמהאי טעמא פסול יוצא חל רק לאחר קמיצה, אבל משום קידוש כלי לא מיפסל ביוצא, מכיון שלא נעשה בו עדיין עבודה, לפיכך פסול זר אפילו בדיעבד. אבל ביציקה ובלילה שהם קודם קמיצה ואכתי לא הוה קרבן לא בעינן כהן לעצם הכשר העבודה, דאין אלו עבודות קרבן אלא מעשה מנחה גרידא.

אלא שהרמב"ם ז"ל סובר דמכל מקום בעינן כהן מצד שאלו עבודות שמוטלות על הכהנים לעשותן דגם מעשה מנחה הוא עבודה שנמסרה לכהנים לעשותה אך דין זה הוא רק לכתחילה ואינו מעכב בדיעבד, להכי כתב הרמב"ם דיציקה ובלילה כשרות בזר בדיעבד ולכתחילה בעינן שיעשו על ידי כהן.

וראיה לכך סוגיא דמנחות (דף י"ח ע"ב) דאיתא התם דר' שמעון פליג אמתניתין דהתם וס"ל דיציקה ובלילה פסולות בזר דמחשיב יציקה ובלילה בכלל עבודות שמוסרות לבני אהרן ש"מ דאסורה בזר, יעוי"ש. הרי דלר' שמעון מאי דבעינן ביציקה ובלילה כהן הוא מצד שהן עבודות המסורות לידי בני אהרן ולא מצד דיני הכשר העבודה בכהן, אלא דר"ש ס"ל דאף מהאי דינא פסולה העבודה אף בדיעבד, ומכל מקום אף לדין דס"ל דלא כר"ש סבר הרמב"ם דכל הפלוגתא ביניהם הוא רק לעניין אם העבודה נפסלת בהכי, דלחכמים לא נפסלת העבודה מהאי דינא אבל לכתחילה בעינן ליתן העבודות הנ"ל לידי כהן כיון שהן עבודות המסורות לכהן ועליהן לעשותן.

ולפי זה מבוארים דברי הרמב"ם דאיכא שם זרות גם על יציקה ובלילה ולוקה על זה אע"פ שהעבודות כשרות בזר ורק מחיוב מיתה איתמעטו משום דבעינן דתהיינה גמר עבודה ואלו הן עבודות שיש אחריהן עבודה. דחיוב זרות נאמר על שני הדינים שיש בכהן, לגבי עבודות

יעבוד כל אחד במשמר שלו ובבית אב שלו, אבל בלוויים לא נאמר מדאורייתא דין של חלוקת משמרות כלל, דקרא בכהנים כתיב ולא בלוויים אלא עיקר דינם הוא שיהיה ממונה כל אחד על עבודתו, וזהו יסוד דין תיקון המשמרות ובתי אבות, ממילא אין לנו בכהנים כלל הך דינא דצריך שיהיה כל אחד מיוחד על עבודתו. ורק בלוויים נאמר דין זה.

ובזה מיישב מרן הגרי"ז את קושית הכס"מ שם למה הוצרכו לעשות פייס בעבודת הכהנים והלא היה לראשי האבות לחלק העובדים ביום שלהם איש איש על עבודתו כמו שהיו עושים הלוויים? דהלוויים עשו זאת משום דבעינן שיהיו ממונים איש על עבודתו והתם לא מהני פייס, אבל בכהנים מעיקר הדין אין צריך מינוי כלל וכל אחד רשאי לעשות מעצמו כל עבודות הכהונה והפייס בא לסדר זכויות הכהנים בעבודות, וכדאיתא בגמ' ביומא (דף כ"ב ע"א) אבל מינוי לא שייך כלל בזה.

והנה הרמב"ן בספר המצוות (עשה ל"ו) השיג על דברי הרמב"ם ובתוך דבריו כתב "והעיקר הנראה מכל מה שהזהירו במשמרות, שהיא מצוה המקובלת ממש מסיני ולא נכתבה בתורה, אבל הסדר במשמרות, משני עניינים, שיעבדו כולם למשמרות חלוקות, בין לוויים בין כהנים, תהיה כל משמרת ממונה על מקום מיוחד ועל עבודה מיוחדת בכל העניין שצווה בהם במשכן, איש איש על עבודתו, והזהירו במיתה לשעה ולדורות, שלא יקרב אחד למלאכת חברו, כמו שדרשו ולא ימותו גם אתם וכו' יעוי"ש שסיים דראוי במנין המצוות שנמנה מצוות עשה שיהיו כולם בין לוויים בין כהנים ממונים איש איש על עבודה הידועה לו, ויעוי"ש מה שהאריך בגרי"ז בעניין.

וליישב את כל התמיהות הנ"ל כתב "בזהב מרדכי" דיש להקדים ביאור בענייני כשרות ופסול עבודה בזר, לעניין יציקה בלילה ושחיטה בזר, דכבר תמה המנ"ח (במצוה קט"ז) על דברי הרמב"ם (פ"ט מהל' ביאת מקדש הל' ה') וז"ל "והמסדר שני גזירי עצים על המערכה הרי הוא כמקטיר איברים וחייב מיתה שהעצים קרבן הוא, אבל היוצק והבולל והפותת והמולח המניח והמגיש ומסדר את לחם הפנים או את הבזיכין על השולחן והמטיב את הנרות והמצית אש במזבח והקומץ ומקבל דמים, אע"פ שנפסלו והרי הוא מוזהר על כל אלו ולוקה אינו חייב מיתה, מפני שכל אחד מהן עבודה שאחריה עבודה ואינה גמר עבודה". ותמה במנ"ח איך א"כ חייב הוא מיתה על יציקה ובלילה שכשרות וכמו שפסק (בהלכות פסולי המוקדשים פ"א הל' ז') וכן תמה החזו"א מנחות (ס"י כ"ה סק"י ז"ז) יעוי"ש.

והנראה לומר דהנה מה שצריכים כהן לעבודת הקרבנות יש בה שני עניינים: א) צריכים כהן לעצם הכשר העבודה דישנה הלכה דעבודה צריכה להיעשות רק על ידי כהן, וכמו שצריכים כלי שרת בעבודה ובלא זה העבודה פסולה, כך צריכה העבודה להיעשות דווקא על ידי כהן ובלא זה העבודה פסולה. אולם יש עניין נוסף, דמונח על

כך, אבל בעבודה שאינה תמה לא יתחייב מיתה ודלא כהמניח שרוצה לחייב גם על עבודה שאינה תמה, ודו"ק היטב.

(מהרה"ג החו"ב בעל וברך דוד שליט"א)

(ד) דרך לימודו של רבינו הרמח"ל זי"ע כחד מקמאי

(לרגל יומא דהילולא דרבינו ז"ל בכ"ו באייר)

הנה ודאי אין אנו הקטנים ראויים לקבוע את דרגת חכמי הדורות ומעלתם, אמנם יכולים אנו להביט מפי כתבם את דרכם וסגנון לימודם, הוא הדבר אשר אמרה נפשי להתבונן כעת בדרך לימודו של רב רבן קדוש ה' רבינו הרמח"ל זכותו תגן עלינו.

הנה קדושתו וחסידותו של רבינו ידועים ומפורסמים לכל, וכן ידועה מפורסמת ידיעתו האדירה בתורת הנסתר, שהיה ממש אחד מגדולי המקובלים בכל הדורות, ובהיותו בן י"ד כבר ידע את כל כתבי האר"י בעל פה, וכבר לפני גיל עשרים זכה לקבל סודות לאין קץ מפי מלאכי עליון ונשמות נביאים ותנאים שנגלו אליו, ואת רוב ספריו הנוראים בנסתר כתב לפני גיל שלשים, אך לא ידועה כ"כ ידו הגדולה בחלק הנגלה שבתורה הקדושה, כיון שכל ספריו בנגלה עוסקים בעיקר בענייני אגדה ומוסר אמונה ומחשבה, וכמעט לא כתב בענייני הלכה ופרשנות, אך מ"מ מהמעט שכתב נוכל לראות בבירור שרבינו ז"ל נהג בדרך לימודו ממש כמנהג אחד מן הראשונים.

כדי לקבל מושג אודות היקף ידיעת התורה של הרמח"ל, נעיין תחילה בדבריו בסוף ספר דרך חכמה, שם ביטא רבינו בקצרה את הנדרש לפי דעתו למי שרוצה להיות חכם בישראל, וזה לשונו:

"הנה מה שצריך כל הרוצה להיות חכם בישראל לדעת תחילה הוא כ"ד הספרים עם ביאוריהם הראשיים, ואחרי זה י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן עם ביאוריהן, כי הן דרכי התורה שבע"פ, אחרי כן צריך שידע לימוד הש"ס עד שידע להבין כל הלכה שתהיה על בוריה... ואחרי שידע כל אלה ראוי שילמד כל הש"ס מראשו לסופו בהבנת כל פשוטי הסוגיות על בוריין, אחרי כן צריך שילמד ספר היד החזקה להרמב"ם מראשו לסופו עם מפרשיו לדעת מוצא כל דין ודין, אחרי כן ילמד השולחן ערוך ויראה כל דין שיש בו חילוק מדברי הרמב"ם או נוסף עליהם יבקש בב"י ויבין טעמו ונימוקו, אחר כך ילמד כל מדרשי הקדמונים עד תומם, עוד ילמד מלאכת ההגיון והמליצה והשיר עד שידע אותם... עוד ילמד עקרי ההנדסה התשבורת והתכונה הראשיים עד שידען, ואז ישים עיקר עיונו באלקיות כל ימי חייו".

כל זה הוא ה'מינימום' הנדרש ממי ש'רוצה' להיות חכם...

ספר אחד שחיבר הרמח"ל אכן עוסק בכללי הש"ס, והוא הספר הנפלא 'דרך תבונות', הדורש מן הלומד לדעת היטב את כל סוגי המימרות והראיות וההבחנות שבש"ס על פי חכמת ההגיון, ואח"כ בכל סוגיא וסוגיא יבחין בגדרה המדוייק של כל מימרא וכל ראייה, וללכת בכל ענין מן הכללים אל הפרטים, שהיא דרך מיוחדת ומופלטת מאוד בעיון הש"ס, אשר בדרך זו הלך ר' שמואל הנגיד בספרו

הקרבנות, ונהי דמצד דין כהן להכשר עבודה מסתברא דתלי רק בעבודה שמתחללת על ידי זר, כגון עבודה שהיא תמה, מכל מקום איכא חיוב זרות מצד הדין השני דעבודת הכהנים מוטלת אטוטפתא דגברא לעשות את העבודות של הקרבנות ומי שאין העבודה מוטלת עליו אסור לו לעשותה ולוקה עליה, אבל חיוב מיתה אין עליה, משום דלענין חיוב מיתה איכא תנאי דבעינן עבודה שהיא תמה (גמר עבודה) ומשום הכי זר שיצק לוקה אף על פי שיציקה ובלילה כשרות בזר, דגם עבודות אלו הן מכלל העבודות שנמסרו לבני אהרן ומוטלות על הכהנים לעשותן.

ועתה נבוא לבאר את הקושיא שהעלנו בריש העניין מהו גדר חיוב מיתה דזרות שיש בעבודת הלויים, דהרי אין חילול עבודה בעבודת הלויים כפי שהבאנו מדברי המניח (סוף מצוה שפ"ט) מכל מקום עבודות אלו הוטלו על הלויים לעשותם ומי שאין עבודה זו מוטלת עליו אסור לו לעשותה, ובזה איכא חיוב מיתה (אלא דכהנים בעבודת הלויים נתמעטו ממיתה מגזירת הכתוב לשיטת הרמב"ם והחינוך) ולפיכך לוי משורר ששיער חייב מיתה, דכיון דילפינן מקרא דאיש איש על עבודתו ואל משאו דצריכים להיות ממונים כל אחד על עבודתו, לכך אסור למשורר לעשות עבודה שאינה מוטלת עליו וחייב מיתה על כך כזר.

ובזה יש לבאר את דברי החינוך דכהן שסייע במלאכת חבירו כהן חייב מיתה, וההבנה הפשוטה הייתה דיש לו את אותו דין של משורר ששיער חייב מיתה, ועל כך אמר 'ומן הדומה' והבאנו לעיל שכך למד המנחת חינוך וכבר נתקשה בזה מרן הגרי"ז זי"ע דלא דמו כלל, דדוקא בעבודת הלויים נתחדש דצריך שיהיו ממונים איש איש על עבודתו, אבל בעבודת הכהונה כל אחד מהכהנים רשאי לעשות בעצמו את כל עבודת הכהונה והפייסות נועדו רק לען את זכויות הכהנים בעבודות, עוד קשה על הדימוי הנ"ל, שהרי בלאו זה דמשורר ששיער לא נאמר דחייב מיתה, רק על עבודה תמה כפי שנאמר לגבי עבודת הקרבנות, וא"כ אמאי לא נאמר דזר יהיה חייב מיתה על עבודת כהונה בעבודה שאינה תמה, תיפוק ליה דיתחייב מיתה מצד לאו דזרות שלמדנו מעבודות הלויים דלא נאמר בהן דבעו עבודה תמה, אי נימא דגם עבודת הכהונה נלמדת מעבודת הלווייה? ולכאורה הדברים תמוהים ביותר.

ברם נראה דכוונת החינוך הייתה רק ללמוד מהלאו דזרות בעבודת הלויים את גדר הלאו דזרות בעבודת הכהונה, דמהתם חזינן דאיכא חיוב זרות לא רק מצד דין כהן להכשר עבודה, אלא גם מצד דין הגברא, דעליו מוטלת העבודה, דמי שאין העבודה מוטלת עליו, אסור לו לעשותה ויש על זה חיוב מיתה דזר, ולפיכך סובר החינוך דגם כהן בעבודת חבירו שזכה בה על ידי פייס, העבודה מוטלת עליו מעתה, ואסור לכהן שלא זכה בפייס לעשות את העבודה הנ"ל, ברם בעבודת הכהונה יש תנאי דחיוב מיתה הוא רק בעבודה שהיא תמה והכי נמי כהן שסייע לכהן בעבודה תמה יתחייב מיתה על

ובמסילת ישרים פט"ז ביאר שהטהרה היא תיקון הלב והמחשבות שכל מעשיו יהיו רק לשם שמים בלי שום פניה, והוא לכאורה דלא כפירוש רש"י בע"ז כ' ע"ב שכתב: "טהור. צח מלובן ועדיף מנקי", משמע מדבריו שנקיות וטהרה שניהם אותו ענין אלא שטהרה היא נקיות גדולה יותר.

ובאותו פרק פירש את הפסוק "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" (תהילים ע"ג) שעבודתו לה' נקיה מכל פניה, והוא פירוש חדש דלא ככל המפרשים על התהילים שם.

דוגמא נוספת: ידוע מה שפירשו התוס' קידושין ל"א ע"א וע"ז ג' ע"א שהטעם ש'גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה' הוא משום שמי שמצווה ועושה דואג ומצטער יותר לפי שאין לו פת בסלו, אמנם הרמח"ל בדעת תבונות ס' קכ"ו פירש באופן אחר לגמרי, וז"ל: "הנה האדם עושה מעשיו ולמעשים האלה יש תולדות... ועם כל זה לא כל בני האדם שוים ולא כל המעשים שוים... וגדולה מזו המצוות עצמם, אמרו חז"ל (ע"ז ג' ע"א) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, והמצווה ועושה נמצא מתקן כל הבריאה כולה, ושאינו מצווה לא תשיג ידו לעשות כן, והרי שניהם עושים מעשה אחד ולכוונה אחת, אך הענין הוא שתנאי הפועל והנפעל בכל המתלויים להם הם הם המשנים ומחליפים תולדות המעשים", ע"ש, וכן שם בס' קנ"ח כתב: "ותראי שזהו ענין ההפרש שבין המצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה, כי האדם המצווה יש כח בידו מסור ממנו ית' שיתקן במעשיו התיקונים המצטרכים בבריאה, מה שאינו כן שאינו מצווה", ע"ש.

כמו כן יש מקומות רבים שנראה שהרמח"ל הכריע מדעתו כמו שיטה אחת בראשונים, וכתב את דבריו כמשה מפי הגבורה בלי להזכיר שיש בדבר איזה ספק או מחלוקת, ונביא שתי דוגמאות:

במאמר העיקרים 'בענין התורה שבע"פ והש"ס' כתב שענין הדברים שהם מדרבנן ואסמכוהו אקרא, הוא לזכרון הענין וגם שהקב"ה רמז את הדברים בתורה משום שכל העתידות גלויים לפניו, וכידוע דבר זה הוא מחלוקת הראשונים, שהרמב"ם במו"נ כתב שאסמכתא הוא לזכרון וסימן בעלמא, אך באמת אין זה נרמז בכתוב, וכע"ז דעת המהרי"ל בליקוטים, אך הריטב"א כתב שאסמכתא הוא רמז ממש, ומידי דאסמכוהו אקרא היא יותר מסתם דרבנן, ומדברי הרמח"ל נראה שנקט ששניהם אמת.

ועוד כתב שם על מצות 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל', "שכיון האדון ב"ה במצוה זו שיהיה כח ביד בתי דיני ישראל וחכמיהם לגזור גזירות ולתקן תקנות ונהיה כולנו חייבים לשמוע להם ושלא לעבור על דבריהם כלל, ונדע שכל התקנות האלו שיתקנו לשמירת מצוות התורה ולעשות הרצוי לפניו ית' הנה דעתו ית"ש מסכמת שישמרו שמירה מעולה ככל מצות התורה עצמה... והנה אין הפרש בין חיובנו במצוות המבוארות בתורה ובין חיובנו בתקנות החכמים ז"ל וגזירותיהם, שכך הרצון לפניו שנשמור המבוארות בתורה כמו שנשמור את אלה, וכך ממרה את פיו העובר על המבוארות כעובר על אלה, ואין הבדל ביניהם אלא במה שהם ז"ל הבדילום, דהיינו שהספקות בדיני תורה יודנו לחומרא ובד"ס יודנו לקולא,

מבוא התלמוד, והרמב"ם בספרו מילות ההגיון, וניכרת ממנו דקות עיונו ובהירות מחשבתו בכל ענין וענין שנגע בו.

כידוע דרכם של רוב ספרי המוסר והמחשבה שנתחברו ע"י רבותינו האחרונים היא לייסד את כל דבריהם על דברי הגדולים שקדמו להם, אך דרכו של הרמח"ל בענין זה היתה כאחד מן הראשונים, שאת כל דבריו בכל ספריו ייסד רק על הפסוקים ודברי חז"ל, וכמעט לא הזכיר בשום מקום את אחד הראשונים או האחרונים.

כמו כן ידוע שדרכם של כל האחרונים לכופף את ראשם לפני רבותינו הראשונים, ולקבל את כל דבריהם כהלכה פסוקה, ויש מעטים הכותבים לעתים רחוקות מאוד בדרך כבוד שלולי דברי הראשונים היה נראה לפרש באופן אחר, ורק יחידים המה האחרונים אשר מצאו בנפשם עוז ותעצמות לחלוק על דברי הראשונים פעמים רבות כאילו היו אלו בני דורם, כדוגמת היעב"ץ והגר"א והשאגת אריה, על יחידים אלו נמנה גם רבינו הרמח"ל אשר בכמה מקומות בדבריו נראה שהיה סולל דרך לעצמו בפירוש דברי הגמרא, בלי להתחשב בפירושי הראשונים, ונזכיר כמה דברים שנזדמנו לידי, ומן הסתם יש עוד כהנה וכהנה.

במסילת ישרים פ"ג כתב: "ודבר זה הודיעונו חז"ל באמרם נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואיכא דאמרי ימשמש במעשיו (עירובין י"ג ע"ב), ונראה ששני הלשונות הם שתי אזהרות טובות ומועילות מאד, כי הנה הפשפוש במעשים הוא לחקור על כלל המעשים ולהתבונן בו, הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו אשר אינם הולכים על פי מצות ה' וחקיו, כי כל אשר ימצא מאלה יבערם מן העולם, אך המשמוש היא החקירה אפילו במעשים הטובים עצמם, לחקור ולראות היש בענינם איזה פניה אשר לא טובה או איזה חלק רע שיצטרך להסירו ולבערו, והרי זה כמשמש בבגד לבחון הטוב וחזק הוא או חלש ובלוי, כן ימשמש במעשיו לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי", והוא פירוש חדש דלא כרש"י בעירובין שם, וגם דלא כפירוש הערוך שהובא שם על הגליון.

ובמסילת ישרים פ"ו ופ"ח ביאר מה שאמרו חז"ל בע"ז כ' ע"ב "זהירות מביאה לידי זריזות" שהזהירות היא בלאוין והזריזות בעשיין, ע"ש, והוא פירוש חדש, דלא כרש"י שם שפי' שהזריזות היא קודם שבא העבירה לידו וזהירות הוא בשעה שכבר בא לידו, וזכה לכיון בפירוש זה לדברי אחד הראשונים בספר אוהל מועד שער ראשית חכמה דרך ג', שכתב: "האהבה היא מידת זריזות שרודף ונזהר לקיים המצוות, ויראה היא מידת זהירות כשבאת דבר עבירה לידו נזהר ממנה ולא יעשנה".

ובמסילת ישרים פ"א כתב: "בענין המחשבה, כבר אמרו בתחלת הברייתא שלנו ונשמרת מכל דבר רע, שלא יהרהר אדם ביום וכו', ואמרו עוד (יומא כ"ט ע"א) הרהורי עברה קשים מעבירה, ומקרא מלא הוא תועבת ה' מחשבות רע", מבואר מדבריו דפירש דהרהורי עבירה קשים מעבירה היינו שהם עון חמור יותר מהעבירה עצמה, והוא דלא כפירוש רש"י שם שפירש שהם קשים להכחיש את הגוף.

של העולם הם כנגד ו' ימי בראשית, נמצא ששנת ה'תק"ו היא מעט אחר חצות יום ו'.

כך שמעתי ואין השגה בעומקן של דברים, אך מ"מ ודאי רבינו הרמח"ל הוא תופעה עליונה ופלאית שזכו בה הדורות האחרונים לא לפי הדור ולא לפי הזמן כדי להאיר עיניהם באחרית הימים, הן בסתרי תורה לאלו שזכו לזה, ובעיקר בבירור דרך העבודה הישרה ובהירות יסודות האמונה וידיעת ה', להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות, להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו, יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ה) קיום פריה ורביה במגדל יתום בבית

א. בפרשת השבוע כתוב בפסוק (במדבר ג, א) "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֹן וּמִשֵּׁה בְיָוִם דָּבָר יְיָ אֶת מִשֵּׁה בְּהַר סִינַי".

רש"י על אתר כתב: "ואינו מזכיר אלא בני אהרן. ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה. מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו".

ומקור הדברים הוא מדברי הגמרא (סנהדרין יט, ב) שנכתב שם: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המלמד בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג, א) "ואלה תולדות אהרן ומשה", וכתוב (שם, ב) "ואלה שמות בני אהרן", לומר לך אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמך".

עוד מבואר שם בגמרא: "ורבי יהושע בן קרחה נמי, הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול. אמר לך רבי יהושע: וכי מיכל ילדה? והלא מירב ילדה! מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו [וכן איתא במגילה (יג, א)]."

ובהגות חכמת שלמה (לרבי שלמה קלוגר, אהע"ז סי' א) הסתפק בעקבות דברי הגמרא הללו, האם ניתן לקיים מצות פריה ורביה, על ידי זה. מפני חובת הדברים נעתיק לשונו בקצרה: "והנה נסתפקתי במי שגידל יתום ויתומה בתוך ביתו אם נחשב זה קיום פריה ורביה כיון דאמרו חז"ל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו כאלו ילדו א"כ יש לומר דהוי נמי כאלו קיים פריה ורביה או עכ"פ אינו דומה לולד ממש ולא קיים בזה פריה ורביה. ולכאורה נראה דזה תלוי בפלוגתת הדרישה עם הט"ז ביר"ד (סימן רמב) [גבי הא דנאמר במשנה (אבות ד, יב) "ומורא רבך כמורא שמים"] דדעת הדרישה דכל מקום דנאמר כאילו אין המוקש שְׁוֹה אל מי שמקיש לו, והט"ז (שם ס"ק א) חולק דהוא שוה ממש, ולכך ה"נ להדרישה כיון

והרי"ז כמו שתאמר שהעריות תהינה בכרת ומיתת ב"ד ולבישת שעטנז באזהרה, ושבשר בחלב יהיה אסור בהנאה וחלב יהיה מותר, שאין אלה אלא הגבולים שכפי רצונו ית', אמנם בענין חיוב המצוות אין הפרש בין אלה לאלה כלל".

וכל זה כדעת הרמב"ם ב"מ"צ שורש א' ובעוד הרבה מקומות שכל מילי דרבנן הם חיוב דאורייתא מלא תסור, ודלא כדעת הרמב"ן בהשגות על ה"מ"צ שם שכתב דלא תסור הוא אסמכתא בעלמא.

והנה הרמב"ן הקשה על הרמב"ם דלדבריו למה יש הרבה חילוקים בין דאורייתא לדרבנן, הא לשיטתו הכל דאורייתא, והרשב"ץ ועוד תירצו דאה"נ הכל מדאורייתא אלא שכך תיקנו רבנן מעיקרא שיהיו בדבריהם הרבה קולות יותר מדאורייתא, אך באמת כולם מן התורה בשוה, ותי' זה נתקבל אצל הרבה אחרונים, והרמב"ן כבר רמז לתירוץ זה ודחה אותו 'שאינו אלו דברים הגונים ולא של עיקר', אמנם בדברי רבינו הרמח"ל הנ"ל מבואר תירוץ חדש ונפלא לקושיית הרמב"ן, דאה"נ כל מילי דרבנן הם מדאורייתא לגמרי, אכן כמו שבמצוות דאורייתא עצמם יש הרבה חילוקים והדרגות, שיש חייבי עשה ויש חייבי לאוין, ויש חייבי כריתות ומיתות ב"ד, ויש דברים שאסורים רק באכילה ויש שאסורים גם בהנאה, כך כל מילי דרבנן הם סוג נוסף של מצוות דאורייתא, שסוג זה אמנם שונה בחומרם משאר מילי דאורייתא, אמנם עם כל זה גם הוא דאורייתא לגמרי לכל דבר, (ועיין מה שכתבנו בשיטת הרמב"ם בזה במאמרנו לפרשת שופטים תשע"ט, ודו"ק).

ועוד יש לציין כאן את הגדר הנפלא שכתב במסילת ישרים פי"א, שאיסור ניבול פה אינו רק הרחקה מהתאוה אלא "הוא ערותו של הדיבור ממש וממש זנות הוא שנאסר, ככל שאר ענייני הזנות חוץ מגופו של מעשה, שאע"פ שאין בהם כרת או מיתת ב"ד אסורים הם איסור עצמם, מלבד היותם ג"כ גורמים ומביאים אל האיסור הראשי עצמו", והביא ראיה לגדר זה ממה שאמרו בויק"ר כ"ד ז' "ערות דיבור זה ניבול פה", ובדבריו לפני כן הביא לזה מקור מפורש מהמדרש שמו"ר ט"ז ב' שהמשיל איסורים אלו לאיסורי נזיר.

סגנון לימוד זה ממש לא היה מקובל בזמנו, וניתן לומר שהוא ממש מעין דרכו של הגרי"ז מבריסק וההולכים בדרכו.

אין לנו עסק בנסתרות, אך נציין שיומא דהילולא דמרן ז"ל הוא ביום המ"א לעומר, יסוד שביסוד, והפרק הראשון בספרו הנפוץ ביותר של רבינו - מסילת ישרים - מתחיל במילה "יסוד", ותלמידו של ר' רבינו ר' יקותיאל מוויילנא כתב עליו שהוא ניצוץ של רבי עקיבא בן יוסף, וגם מנוחתו כבוד הוא סמוך לקברו של ר' עקיבא, גם שמעתי שנרמז בכתביו שהיה בבחינת משיח בן יוסף, ויש גירסאות אם שנת פטירתו היא תק"ו או תק"ז, ואם נניח שנסתלק בשנת תק"ו נמצא שיום הסתלקותו הוא היום השישי בשבוע השישי לעומר, בשנה השישית של המאה השישית של האלף השישי, ועוד שמעתי שכתבתי בתיקון ה' שמשח בן יוסף ראוי למות ביום שישי אחרי חצות היום, ומבואר בפדר"א פמ"ח וברמב"ן פ' בראשית שו' אלפי שנין

דאם כן נפישו להו מילי דמחשבה רעה מצרפה למעשה, והם כל אותם שאמרו עליהם חז"ל שהם כעובד עבודה זרה, כגון כל המתגאה (סוטה ד, ב), כל הכועס (שבת קה, ב) וכיוצא וכו' [ויעויין עוד בפסחים (ק"ח, א) ובכתובות (ק"ב)]. ולעיקר הקושיה על דברי הרמב"ם מההיא דמחשבה רעה יש לומר דמה שאמרו מחשבה רעה אינה מצרפה למעשה היינו בדבר שהעבירה היא המעשה, וזה חשב לעשות אותו מעשה, אינו נענש על המחשבה, אבל הכא המחשבה עצמה היא גופה עבירה שעליה הקפיד הכתוב [והוסיף שהחקרי לב עצמו (שם) דרוש לד, דף עד, ב) תירץ דברי הרמב"ם בעוד תרי אנפי, וממילא קשה "מי הזקיקו לגאון לידחק דצדקה דמעלים עינו ממנה הוי כעובד עבודה זרה, משום הכי הויא מחשבה דידיה כמחשבה בעבודה זרה, שזה דוחק גדול"].

ג. והנה הריב"ש (קעא) כתב: "ומה שאמרת שהגאונים והרשב"א ז"ל כתבו שהעובר על החרמים והשבועות הוא בכלל לא ינקה והיינו כעובד ע"ג דכתיב בה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, ע"כ. אם הפליגו להגדיל העון ההוא כמו שעשו חז"ל שאמרו (שבועות לט) שבכל עברות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן לא ינקה, וכן שנפרעין ממנו ומכל העולם. לא אמרו בו שיהרג ואל יעבור כמו באותן ג' עברות וזה לא עלה על דעת שום אדם ולא חשב אנוש. אלא שדרך החכמים להפליג בהגדלת העונות כדי שישמר אדם מהכשל בהן. אמרו בפרק יש בערכין (טו, ב) כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עברות ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו'. וכן במסכת נדרים (לט, ב) יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים. ובפרק ר"א דאורג (שבת קה, ב) אמרו הקורע בגדיו בחמתו וכו' יהיה בעיניך כעובד ע"ז. היאמר אדם באלו וכיוצא בהם יהרג ואל יעבור, הא ליכא למימר".

ומדבריו נראה שפשוט לו שדברי חכמים המדמים בין שני עבירות, אין כוונתם שהדברים שווים ממש, אלא כוונתם להגדיל העון [ויש לעיין על רבינו החפץ חיים שכתב בספרו את כל אותם מאמרי חז"ל, כפשטם. וידוע שהיו מרבני אותו הדור שהשיגו עליו בזה. ואכמ"ל].

וכן כתב בשו"ת פני יהושע (ח"ב סימן מד ד"ה והשאלה): "והשאלה השניה [של הו"ל] נ"ל דאין צריך לפנים, דודאי אין זה לא בכלל גילוי עריות ולא בכלל שפיכות דמים, דאע"ג דאמרו חז"ל (נדה יג, א) שהוא כאילו שופך דמים היינו שעבירתו גדולה כ"כ, דכי תעלה על דעתך דלשון הרע שאמרו חז"ל שהיא שקולה כע"ז וג"ע וש"ד, א"כ יהרג ואל יעבור, וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בתשובה, אלא ודאי לא אמרו חז"ל

דאינו שוה ממש ולכן נהי דאמרינן דהוי כאילו ילדו מ"מ אינו לידה ממש ואינו יוצא בה ידי פריה ורביה, אבל להט"ז שהוא שוה ממש אז יוצא בה ידי פריה ורביה. מיהו אף להדרישה מ"מ הוי רק אם לא הוליד כלל, אבל אם הוליד ומתו וגידל יתום ויתומה ודאי קיים פריה ורביה, דממה נפשך אם בעינן לידה הרי הוליד ממש ואף דלא גדלם הרי הגדיל יתום ויתומה, ונהי דלא הוליד עכ"פ גידל ויוצא ממה נפשך. כן נראה לי נכון לדינא ודו"ק" [ועל עיקר חידושו יש להקשות הרבה: א. מפני מה הסתפק רק על מגדל יתום, ולא מלמד בן חבירו תורה. ב. מה ענין הלידה שהיתה לו בתחילה לבין גידול הילדים לאחר מכן, הלא אין מצוה לילד לבהלה, ומה הסברא שצריך לידה; ג. ועוד יש לדון הרבה בגדרי מצות פריה ורביה שלכאורה שונה היא מכל המצוות, ואפשר לומר שרק בזה שייך לקיימה על ידי גידול יתום, ולא עת האס"ף].

על כל פנים העולה מתוך דבריו שנחלקו הדרישה והט"ז בכל מקום שנאמר בחז"ל 'כאילו' האם הדברים תואמים ממש, או לא. ונפקא מינה לגבי קיום מצות פריה ורביה.

ב. ומצאנו בנידון זה חידוש גדול שכתב בעל החקרי לב (מערכי לב, דרוש לח, דף פב, א ד"ה ובהכי), וזה לשונו: "ובהכי יש ליישב דלהכי ענש הכתוב לְמַחֲשֵׁב למנוע לתת צדקה, דכיון דהוי כעובד עבודה זרה, הא קיימא לן (קידושין לט, ב) בעבודה זרה דמחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, ומעלים עינו מהצדקה הוי כעובד עבודה זרה (כתובות סח, א)".

על פי חידוש זה יישב החקרי לב את דברי הרמב"ם (שמיטה ט, ל) "מי שנמנע מלהלוות את חבירו קודם השמיטה שמא יתאחר החוב שלו וישמט עבר בלא תעשה שנאמר השמר לך וגו', וחטא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין שנאמר השמר לך פן וגו', וכל מקום שנאמר השמר או פן או אל הרי זה מצות לא תעשה, והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו וקראתו בליעל, והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן שנאמר נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וגו', והבטיח הקדוש ברוך הוא בשכר מצוה זו בעולם הזה שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'". וקשה שהרי בכל התורה אין מענישים על מחשבה כמעשה, ולפי דבריו מבוארים דברי הרמב"ם [וכן כתב הפאת השלחן (אות קטז), וכתב שמשמע כן מהספרי].

ועולה מדבריו כדברי הט"ז שכאשר מבואר בחז"ל דמיון בין שני דברים, אין חילוק ביניהם.

אמנם השדי חמד (חלק ד, מערכת המם, אות כ, ד"ה עוד, דף ק"ח, א) האריך למעניתו בדחיית דברי החקרי לב, ותמה:

כאלו שופך דמים דאזיל סומקא ואתי חוורא". כלומר, על עיקר הדחיה יש לומר ששני הנידונים שווים.

והוסיף הבנין ציון "אלא דלפי טעם זה נאמר ג"כ דחילול מועדות עומד בפני פקוח נפש שהרי אמרינן מכות (כג, א) כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז, והרי ע"ז עומד בפני פקוח נפש. אכן על כיוצא בזה כבר אמר הרב ר' יונתן [אייבשיץ] ז"ל אם אמרתי אספרה כמו הנה דור בניך בגדתי (תהילים עג, טו) - אם נפרש כל כמו שאמרו רז"ל בדרך היקש כל הכועס כאילו עובד ע"ז, כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר וכדומה ח"ו יהיו רוב ישראל עובדי עבודה זרה וכופרים, אלא ודאי כל כאילו שאמרו רז"ל אינו רק שבענין אחד דומה לזה אבל לא שנאמר שהיקש הוא לדון שמה שנוהג בזה נוהג בזה".

מבואר מדבריו גם כן כדברי הדרישה שאין הנידונים שווים זה לזה [ויעויין בחכם צבי (סימן עז) בתוך תשובתו הידועה לגבי תרנגולת נטולת לב, שכתב: "וטבע כ"ף הדמיון כך הוא שאינו שווה ממש כמ"ש אצלי במקום אחר וזה מבואר מאוד בכמה מקומות בתלמוד ובזוהר (משפטים, דף קכב, א) על פסוק דמות כמראה אדם ועוד פסוקים אחרים רבים וכן באיכה רבתי ע"פ היתה כאלמנה מייתי טובא ע"ש". ויעויין בחיד"א (מדבר קדמות, אות יט), וכן מבואר במהרשד"ם (יורה דעה סימן מו) לגבי מליח כרותח)].

אלא להפליג העוין [ויעויין עוד בבית שמואל (אבן העזר כג, א) ובשו"ת יוסף אומץ (לרבינו החיד"א, סימן צח, ד"ה סימן כג) שדחה דבריו].

ד. ובשו"ת בנין ציון (חלק א סימן קע) יצא לידון בדבר החדש, שאסור לנוול גופת נפטר אף כשיש צורך בכך מחמת פיקוח נפש [כגון שרוצים להתלמד ממנו לחולה שחלה במחלה כעין זו]. והוכיח כן מזה שאסור להציל עצמו בממון חברו, וממילא כל שכן שאסור להציל עצמו בביזונו של חברו!

ובתשובה שלאחר מכן, כתב לרבי משה שיק [המהר"ם שיק] שהשיג עליו שאין לדמות הפסד ממון לביזיון הגוף, לפי שכלפי הפסד ממון נכתב בגמרא (בבא קמא קיט, א) "כל הגוזל את חברו שוה פרוטה - כאילו נוטל נשמתו ממנו", משא"כ לגבי ביזיון.

כנגד דברים אלו כתב הבנין ציון: "והנה על ראייתי מדגזל עומד בפני פקוח נפש ה"ה ג"כ בזיון חברו השיב מר נ"י דשאני גזל דאמרינן בב"ק כל הגוזל חברו שווה פרוטה כאילו נוטל את נפשו והוי כמו שפיכת דמים, מה שאין כן בביזיון חברו. ולא ידעתי אם פשיטא מזה למעכ"ת נ"י דהוי גזל כמו שפיכת דמים למה לא דן ג"כ דהוי ביזיון כמו שפיכת דמים דהרי אמרינן ג"כ ב"מ (נח, ב) כל המלבין פני חברו ברבים

"נחשבה" - הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

כתב הרמח"ל, ענין ספירת העומר הוא, כי חמישים שערי בינה נבראו בעולם, והשגת משה רבינו ע"ה היתה תשעה וארבעים שערים, ועצמות הבינה, היא שער החמישים, לא השיג, והם תשעה וארבעים ימים של ספירת העומר, וכיום החמישים ניתנה התורה.

כי כמו שיש תשעה וארבעים שערים של בינה וקדושה, כן יש תשעה וארבעים שערים של טומאה, ואת זה לעומת זה עשה האלקים, יצר טוב ויצר הרע, זה בטהרתו וזה בטומאתו, בבחינות מהולקות, כחות הטומאה כנגד כוחות הקדושה.

וכשישראל היו במצרים היו שקועים ומלוכלכים בתשעה וארבעים שערי טומאה, והוצרכו לצאת מהם, ורצה הקב"ה להוציא את ישראל מהם ולהכניע המ"ט שערי טומאה בהדרגה, ע"י שהאיר עליהם כנגד כל שער טומאה את שער הקדושה המקביל, בכל יום ויום שבין א' דפסח לשבועות.

ותקון זה מתעורר מחדש בכל שנה על ידי ספירת תשעה וארבעים יום לעומר מביין פסח יום היציאה עד שבועות יום מתן תורה, שהוא הארת שער החמישים דבינה וקדושה על ישראל. עכ"ל קדשו של הרמח"ל.

והנה אין אתנו יודע עד מה בענינים אלו, אבל לקטנות שכלינו רואים אנו את גודל מעלת הימים האלה, וגודל מעלת התיקון שמתחדש בהם. ולואי ונזכה למשהו מן המשהו...

ועוד רואים ולמדים מדברי קדשו. שהבינה והקדושה בחדא מהתא מחתינתו. ולפי"ז הצד השני הוא הטומאה והתפשות. וזה לנו לימוד גדול ונורא, כי מצד אחד נמצא החכם, והרשע הוא בצד השני היפך החכמה, ויצר הרע הוא מלך זקן וכסיל. כי הבינה והקדושה תרי ריעין אינון דלא מתפרשין, וכן הטומאה וטמטום הלב. הבנת התורה היא מסוד הקדושה וטמטום הלב משורש הטומאה.

ובודאי עלינו להשתדל להכנסם לשערי הבינה ועי"ז יוצאים משערי טומאת. והבינה היא ע"י עמל התורה, וע"י ביטול עניני העולם שהם שורש הטומאה והטמטום. ושורש הכל הוא להתאמץ שהשפחה לא תירש גבירתה.

כי באמת אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד וזהו עיקר הכל, והכלי עולם הזה מעלתם רק כאשר הם שפחות לתורה, אבל אם שפחה יורשת גבירתה, והאדם חושב עניני העולם לתכלית בפני עצמו, הרי זה כאילו השפחה יורשת גבירתה.

והנה דוד המלך ע"ה אמר, טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וצ"ע איזה דמיון הוא, הא ר"ל קרי אנפשי ועזבו לאחרים חילם, כשעזב קבא דמוריקא, וצריך לומר דגם כאשר הם סיוע לתורה, מ"מ אמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. כי עיקר הכל הוא לימוד התורה ועמילות בתורה, וזהו שאמרו עשה תורתך קבע ומלאכתך ארעי. והבן מאד.

מה ולב – תלמוד ומעשה – נעשה ונשמע

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלָתָם. כתב רבנו בחיי: שאו את ראש כל עדת בני ישראל. אין עילויין של ישראל אלא בקיום התורה, ועל כן אהז הכתוב לשון שאו שהוא לשון כולל שני ענינים דבר והפכו, האחד נשיאות ראש, והשני הסרת הראש. וכן אמרו במדרש (במדבר רבה א, ט) שאו את ראש אמר הקב"ה לא הבבתי אומה יותר מכם... לקיים מה שנאמר (תהלים קמה, יד) וירם קרן לעמו, הסרת הראש, מלשון ישא פרעה את ראשך מעליך (בראשית מ, יט), כמי שאמר לקוסטינר ארים רישיה דפלן, ולכן אמר שאו ולא אמר גדל או רומם, כלומר אם זכו הרי לשון עילוי אם לאו יסתלק עילויין. עד כאן דבריו הקדושים.

ונראה לבאר הדברים כך. ידוע לכל, שהאדם יש לו שני אברים ראשיים שהנשמה תלויה בהם, והם המוח והלב, וכל חיות האדם היא על ידי התפקוד של שני האברים הללו כאחד. כי הלב מספק חמצן למוח ואילו המוח שולח פקודות פעולה ללב ולריאות, ואם הלב הפסיק לעשות שלו המוח אינו יכול לעשות את שלו חס ושלום, וכן להיפך הלב אינו פועל בלי פקודות מהמוח, וכמו כן בעבודת השם ישנם שני ענינים, מה ולב, המוח הוא מסמל את השכל והמחשבה, והלב את הרצון והרגש, והוא שורש תלמוד המביא לידי מעשה, כי על ידי שהאדם לומד הוא מכריע מה עליו לעשות, וההוצאה לפועל של פסק השכל והמוח היא על ידי הלב מלך האברים. וזהו באמת ענין נעשה ונשמע, כי נעשה הוא בלב מלך האברים, ונשמע הוא במוח. (והנה כלל ישראל הקדימו נעשה לנשמע, כי לא רצו להכריע בשכלם את מצוות הכורא, אלא שכביכול יקבלו את המצוות מפי הגבורה, בלא שום החלטה של השכל, והשכל ישמש רק כאמצעי להכין מה השם שואל מעמנו. והבן היטב.) והנה כאשר האדם זוכה לקיים המצוות הוא על ידי החיבור שבין המוח והלב, ולכן ככל שהמוח מגביה וגדל, גם ליבו מגביה בדרכי השם, על דרך ויגבה לבו בדרכי השם. ועל כן גם ראשו הנישא מרומם את כל האדם, וזהו שאו את ראש מלשון התרוממות, אולם אם חס ושלום ישנו נתק בין המוח והלב, דהיינו בין הלימוד והמעשה, אזי כנגד זה הרמת הראש הופכת להסרת ראש... והקב"ה יעזרינו להיות מאותם שפיהם ולבם שוין, ויטהר לבינו לעבדו באמת.

זיכוי הרבים מביא זכות הרבים

במספר שמות. לכאורה מספר ושמות הם דבר והיפוכו. שהשם מבטא את המציאות והמהות המיוחדת של נושא השם, ואילו המספר הוא מטבעו כולל את כולם בלא שום הבדל ביניהם, וקמץ וגדול שם הוא.

אמנם כן הוא, כל יהודי ויהודי הוא מציאות בפני עצמה, ויש לו תפקיד שמייוחד רק לו, אולם מאידך הוא משפיע על הכלל, וכמו כן גם מושפע מהכלל שמורכב מהיחידים. וכל פרט ופרט מהמרכיבים את עם ישראל חשוב הוא בפני עצמו במערכת הכללית של עם ישראל. כי על כן כל איש ישראל החיובים שלו שונים מחבירו, לפי התנאים והיחס והכוחות שיש לו, ואף לפי שורש הנשמה. אולם יש לו השפעת גומלין על כל הכלל, ולכן המספר שלו חשוב מאד אף הוא. וגם בדורינו השפל, כל יחיד ויחיד, יהיה מי שיהיה, מוסיף להתגלות כבוד השם בבריאה בכל מצב שבו הוא מוצא את עצמו בכל מקום וזמן.

ולא זו בלבד אלא שכלל ישראל לא זכו לקבלת התורה עד שהיו כולם כאיש אחד ובלב אחד. כלומר, כל ששים ריבוא היחידים המהווים בכללותם את עם ישראל, היו תנאי לקבלת התורה, ועל ידי היותם כאיש אחד בלב אחד זכו למתן תורה ולהיות עם סגולה ממלכת כהנים וגוי קדוש.

ושבו: ממלכת כהנים המה היחידים, וגוי קדוש הוא הכלל. וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. כי הוא המשפיע על הכלל, ולכן זוכה לקבל השפעות טובות מהכלל.

והנה אלימלך איש נעמי נענש על כך שפרש מהכלל, ויצא לגור בשדה מואב, ומאידך רות המואביה זכתה למה שזכתה עקב כניסתה מרצונה לעם ישראל שלא ידעה מתמול שלשום, ועד כדי כך שזכתה להיות אמא של מלכות, ושכל מלכות בית דוד יצאה ממנה. וכל כך למה, אלא בשביל שהקריבה עצמה ונתגיירה מתוך הכרה ודבקה בחמותה, ולפיכך זכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות.

והנה כל ענינה של מסירות נפש, הוא בכך שמגביר ההכרה השכלית על פני מגבלות הרגש, וזהו תכלית עבודת השם, והוא ענין בכל לבבך בשני יצריך.

והנה יש להבין מילתא דתמיהה לכאורה, דאיתא בשבת דף פ"ו ע"א, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמוע, אמר הקדוש ברוך הוא מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו, ע"י שם, ומבואר דענין נעשה ונשמע שייך אצל מלאכים, וכלל ישראל עשו כעין מה שמלאכים עושים, אמנם תמוה, דהא אצל מלאכי השרת לא שייך כלל יצר הרע, והיאך יתכן שעם ישראל יתדמו למלאכים. (וע"י רש"י פרשת וירא על הפסוק וסעדו לבכם, שלא נאמר לבכם, מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים).

ונראה לבאר, דזהו גופא מה שהתחדש במעשה זה, שכלל ישראל זכו להתעלם ממוגבלות החומר, ולקבל על עצמם לשמור מאד ולעשות את כל דברי התורה הזאת, לפי גודל הכרתם, והבן היטב.

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק כ"ה "ההסתרה שבתוך ההסתרה"

תקציר: רב משה יוסף מכין את בנו אפרים זלמן למצב החדש בו עליו להתרחק מגיסו אפרים זלמן בלי לספר לו על הסיבות הוא משתדל לתת לו הרגשה כי הכל נועד לטובת קידומו בלימוד, אך אפרים זלמן לא מסוגל לקבל את הדברים כפשוטם, אך בשל חינוכו הטוב הדחיק את התמיהות בקרבם כדי שחלילה לא ייכשל בכבוד הורים.

יונטי פרגר נשלח על ידי רב לייבל וועקערער לברר אם חיים שלום למד את הלקח לאחר הרחקתו מגיסו, המעקב מעלה כי חיים שלום לא מוותר על אף שיעור, הוא ממליץ לרב לייבל לנהוג ביד קשה כלפי חיים שלום, אבל לרב לייבל ישן תוכניות אחרות, יונטי שתאב לממון מודיע לנחצ'ה ברמן כי רב לייבל מנסה להזיק לחיים שלום ומציע לו להזהיר אותו שלא ילך לחבורה שלו, נחצ'ה מתחיל לחשוך ביונטי כי הוא מרגל לטובת שני הצדדים כדי לגרוף ממון, הוא שומר לעצמו את החשדות אך מעתה יחקור אחרי יונטי אם הוא לא משמש כסוכן כפול, אם הוא יגלה שהחשד אינו לחינם ידאג להעלימו מהשטח.

שבוע נוסף עבר על חיים שלום במתח אדיר, הימים נראו ארוכים למדי כל שעה נמזדה מספר פעמים, השעון שקיבל לבר מצוה (כיאה לבן תפנוקים עשיר) בא לידי שימוש רב, שעות רבות הקדיש לניסיון לצפות את מהלכי הרב. כדרכו לחשב כל סוגיא בכמה מהלכים, לקח את הנושא כסוגיא עיונית לא פשוטה להבין את קו המחשבה של המו"צ שליט"א.

הוא ניסה לחשוב איך ומה יגיב המו"צ לטענותיו הכבדות, על הרחקה קשה מגיסו ללא כל הודעה מוקדמת, האם יבין ללבו הפגוע על צורת ההסתרה שגרמה לו לכל כך הרבה עגמת נפש וכאבי לב, האם הוא יודע מה עבר עליו לפני חמש שנים בפטירתו של אביו בפתאומיות שכמעט הביאו לשאול? יתכן מאד שאם היו מספרים לו את כל התלאות שעבר היה היחס שונה לחלוטין. אולי הוא צריך לספר לו מעט על העבר זה יוכל לבהיר הרבה דברים עד כמה צריכים לנהוג בו בזהירות.

הוא התלבט אם לספר לו על החלום הנורא שראה בדמיונו, שהעיד כאלף עדים כי נעשתה לו עוולה עצומה שיכולה הייתה לרסק את אישיותו הסוערת ולעשותו שבר כלי, הוא האמין כי המו"צ יתן לו מענה ברור, תמיד נהג בישרות עצומה, הוא התפלל כי התשובות תנחנה את דעתו.

לשיעור הלך בכבדות עצומה כזקן בן 90, כל פסיעה שקירבה אותו למטרה הפחידה אותו מאד, הוא פחד מהתשובות שתבואנה שתפצענה את לבו הרגיש, הוא לא היה ערוך לשמוע מאחרים ביקורת אישית אפילו אם היא בונה, אבל גם לא היה עוור לחלוטין, היה בכוחו לבקר את עצמו ולחשוב גם על טעויות שעשה.

בימים האחרונים כשניסה לסקור את כל דיבוריו ומעשיו שיכלו להביא את השינוי הדרמטי במצבו, הפציעה לפתע איזו הבנה שהאירה מעט את האפלה, לאחורונה חשף את משנתו החדשה ולא כל דיבוריו מובנים, העולם עוד לא בנוי לקבל את התפיסה החדשה אותה נקט, הוא עצמו התווכח עד לא מכבר עם איציק על התפיסות החדשות שנקט ולא ויתר לו עד ששוכנע לחלוטין בצדקת הדרך, למה שאחרים יבינו את דבריו בלי הכנה מדוקדקת כפי שעבר? עתה נזכר בוויכוחים הסוערים שניהל עם רב ברוך עקשטיין על נושאי קירוב המשיח בדרך בשר ודם, מי יודע אולי תשובותיו שהרתחו את רב ברוך עקשטיין עברו לאזני המו"צ והחמירו את מצבו. עתה כעס על רב ברוך עצמו, מי התיר לו להעביר את דבריו למו"צ בלי רשותו, האם אין בזה משום לאו רכילות, שהרי נאמר "הולך רכיל מגלה סוד"

כשהגיע לשיעור גילה כי המו"צ התחיל כבר את השיעור, העולם דרוך היה לשיעור שאמור היה לעניין מאד, הנושא התווך "גרים שבת" סוגיא מאד חשובה שנועדה למנוע פרצות בחומות השבת העדינות. למרות שהשיעור התנהל בצלילות הדעת, קולו של הרב נשמע חלוש מאד, ניכר עליו כי חולשה רבה תוקפת אותו, אך הוא לא נתן לחולשה לגבור עליו, הוא הרצה את השיעור בבהירות רבה כדרכו, אלא שהפעם קיצר במעט את השיעור. חיים שלום גם הפעם לא התערב בשיעור, למרות שהקשיב לו בתשומת לב, אבל מצב רוחו לא אפשר לו זאת.

לאחר השיעור החיש את צעדיו כדי לתפוס שיחה עם המו"צ על כל התהיות שמכרסמות בו. לאכזבתו ראה את הרב פונה לכיוון היציאה, רב ברוך עקשטיין מלווהו מסר לעולם, כי הפעם לא יקבל המו"צ קהל לאחר השיעור, בשל חולשתו הרבה.

חיים שלום היה מאוכזב קשות, כמה המתין לשמוע תשובות ברורות מהמו"צ, רב ברוך עקשטיין החכם ראה את פרצופו החמוץ וניסה להקל עליו, הוא ניגש אליו וטפח בחביבות על שכמו ושאל לשלומו הטוב, הוא השתדל לתת לו את ההרגשה הטובה ביותר שעזרה לחיים שלום לחוש שהוא אינו מצורע חלילה. הוא התעודד מאד בידיעה שרב ברוך אינו בוחן אותו בעיניים עקומות למרות היכוחים המרים שניהל עמו.

תוך כדי סיפר לו רב ברוך עד כמה המו"צ חלוש וכי את השיעור הנוכחי מסר בקשיים רבים, הרופאים המליצו לו לנפוש לכמה ימים בישוב "מוצא" שמשופע באויר צח ומזוג נעים, הוא ישוב לקראת שבת לירושלים יש אפשרות שיוכל לשאול אותו במוצאי שבת הבאה, בכוונתו לשבות הפעם בשכונת גאולה ואת השיעור של ליל שישי יעביר למוצש"ק.

למרות העידוד הרב שנסך בו רב ברוך, חש חיים שלום סבל רב, קשה לו עם ההמתנות הארוכות שנכפות עליו מפעם לפעם, כמה מסוגל הוא להמתין, כל אימת שנדמה לו שעומד לקבל תשובה לשאלות הקשות שמכרסמות את לבו העדין, מגיעה לפתע דחיה נוספת.

מה יעשה שבוע שלם לבד, עתה הוא מבולבל לחלוטין מיחסו של רב ברוך שמשליך גם על יחסו של המו"צ אליו, הוא אינו יכול להחליט מה באמת גרם למו"צ לשנות את יחסו אליו, מה רע מצא בו, הרי הוא לומד עם תלמידו המובהק רב ברוך והלה מרצה מהתקדמותו הרבה בלימוד, אם חשב שרב ברוך העביר לו את השיחות הקשות שהיו ביניהם עתה כשראה את יחסו החביב של רב ברוך דחה את הסברא הזו, מה גרם למבט השלילי של הרב לא הצליח להבין, כמה שניסה להבין את החטא שבגינו ניתקו אותו מאפרים זלמן גיסו האהוב לא הצליח לרדת לעומק העניין.

אין ספק לאיש שאין מתמיד למדן ובחור שמזקדק בקלה כבחמורה כמותו, על מה יצא הקצף?!

קשה לו לקבל את הסברא שהרב רצה לקדם את אפרים זלמן שילמד ברוגע בלי המתח התמידי לחסות בצל גיסו הדומיננטי, קשה לו להאמין שיחול שינוי של ממש אצל אפרים זלמן, גם אצל הרב רייזמאן לא יפרוץ ויתקדם במיוחד, בשל טבעו הביישן. עוד הפריע לו, למה רק עתה נזכרו בכך, האם כל השנים לא הפריע הדבר לאפרים זלמן?

בלי לברר את הסיבה האמיתית על מה ולמה יצא הקצף לא יוכל להירגע. אין לו למי להשיח את צערו הגדול, הוא מנותק כמעט מכל הסובב, עתה חש בטעות הנוראה שעשה שלא למד בחברת בחורים. לבחורי ישיבה יש חברה בנויה וסולידית שמאפשרת להם לחלוק את החיים בצורה מיוחדת, ואילו לו אין רע חביב שיהוו איש סוד, לימודו הקבוע עם רב ברוך מענג אותו מאד, אבל רב ברוך מבוגר ממנו כמעט בחמישים שנה, היחס ביניהם, רבי ותלמיד. לא רעות לה זקוק כאויר לנשימה, עתה אין לו חבר נפש קרוב, לאחר פרידתו הפתאומית של אפרים זלמן, המסגרת היחידה שנותרה לו חבורת "איציק" היקר שפתחה בפניו את שערי העולמות והחלומות.

זיכרונות נעימים צפו במוחו איך נוצר הקשר הראשוני עם איציק ואנשיו.

הכל החל בחודש אייר שנת תש"א, היה זה לאחר מספר ניסיונות לדובב את רב משה כהן על ביקוריו בבית החכם התימני שלא מצא לעצמו מקום מגורים רק בשכונת נחלאות החילונית למחצה.

את כל הניסיונות עשה כאשר אפרים זלמן גיסו אינו במקום, כדי שלא להביך את רבו, רב משה היה מופתע וכעוס לגלות כי חיים שלום עקב אחריו עד לשכונת נחלאות, הוא לא שיער לרגע כי חיים שלום הוא חצוף כל כך לעקוב אחריו, וכי מה זה עניינו? אבל את רגשותיו שמר לעצמו, הוא עשה את עצמו חרש ולא הגיב במאומה לכל ניסיונות החיטוט.

לאחר שחיים שלום הבין שרב משה לא מעוניין לעזור לו לפצח את התעלומה, החליט כי יעשה זאת בכוחות עצמו.

בחדש אייר, שרר מזג האויר נעים מאד, החום הירושלמי עוד לא השתלט ובלילות ממש היה נעים, ונתן הרגשה טובה להליכה ארוכה. חיים שלום הודיע לגיסו כי הלילה לא ילמד איתו בסדר שלישי בשל עניין חוץ שעליו לסדר, אפרים זלמן העדין לא אהב לחטט, למרות הסקרנות העזה שקיננה בקרבן, אלו סידורים דחופים יש לגיסו ששקוע יומם ולילה בלימוד? הוא נענע בראשו לאות הבנה ושחרר את חיים שלום לנפשו.

בשעות הערב הלך חיים שלום לשכונת "נחלאות" הוא לא סיפר לאמו כי הוא הולך לטייל רחוק מהבית, אפילו אם יתאחר לא תחשוד בו, בצעדים עליזים יצא אל השכונה המוזרה, הוא הכיר היטב את משכנו של החכם התימני, הבית עמד באמצע סמטה צרה שבקושי ניתן היה לעבור בה בלי להתחק בכתלים, בפרט כשהיא כמעט חשוכה, פנס רחוב אחד אמור היה לפזר מעט את החשכה, הוא התקרב לבית המסתורי, איש שיעבור ליד הבית לא יחלום כי במקום זה יש עולם שלם שחי לעצמו.

לבו פעם בחזקה כשהתקרב אל הדלת המקולפת שראתה ימים טובים, השאלה מתי? הוא לא ידע אך יתייחסו אליו, האם יתנו לו להיכנס, או שיעיפו אותו כטרדן ירושלמי שבא לעורר צרות. פעמיים שלוש נרתע לאחוריו, לבסוף אזר אומץ, הדבר הגרוע ביותר שיקרה שיחסמו בפניו את הכניסה, איש לא יעשה לו רע, אולי יספרו זאת לרב משה כהן שיחמיץ את פניו שוב, אבל הוא האחרון שיפחד מפניו.

הוא ניגש ונקש על הדלת את מספר הנקישות הקצוב של רב משה כהן, הוא זכר אותן על פה והבין שזהו קוד הזיהוי שלו.

כעבור חצי דקה נפתחה הדלת, בחור שלבוש היה למחצה, בעל שיער פרוץ שגלש עד כתפיו קיבל את פניו כשבידו עששית, חיים שלום נבהל מאד למראהו, הוא נראה יותר כעבריין מאשר בן בית אצל חכם תימני קדוש, אולי טעה ונכנס לבית הלא נכון? אבל זיכרונו הפנומנלי היה אבסולוטי, מעולם לא שכח מה שראה אפילו פעם אחת, אין סיכוי שטעה בדירה.

הבחור הפרוע ראה את חיים שלום במבוכתו והצטחק לו: חחח באת לבקש נדבה? הוא הוציא פרוטה חלודה מכיסו ורצה להיפטר ממנו, אך נזכר לפתע כי הקבצן הקיש את הקוד הסודי של רב משה כהן, הוא גם לא לבוש כקבצן, בגדיו היו מסודרים להפליא. לא, הוא ודאי לא קבצן שבא לשכונה המרוחקת כל כך ממרכז העיר. הוא החליט לבדוק את הבחור, תוך כדי שידו מפשפשת בכיסו למצוא עוד פרוטה.

"אני רואה על פניך החמוצות שפרוטה אחת לא מספקת אותך, יש לך השגות רציניות מאד בעולם הקבצנות".

חיים שלום נפגע מהיחס המשפיל, הוא לא ידע אך לענות לו בעברית צחה, אמנם הכיר את לשון הקודש של התורה והסידור אבל לא דיבר אותה, וודאי שלא שוחח בעברית שפת הציונים הרשעים, לבסוף גמגם בלשון הקודש.

"האם כאן מקום משכן כבוד החכם התימני שיחי' לאורך ימים ושנים טובות, השוכן במשכן קודשו פה ירושלים עיר הקודש?" הוא לא היה בטוח אם אמר את המילים הנכונות, אך לא נרתע לדבר, אפילו אם הנוסח יביא לידי גיחוק.

הבחור השחום הצטחק בקול: חחחח בדיחה טובה יותר, לא שמעתי כבר זמן רב. חחחח, זה מידי טוב!!

לאחר מיכן הגיב בניגון תימני אסלי "וכי מה לך ולכבוד המורי? (חכם תימני) אין מכבודו לדבר עם תינוקות של בית רבן, רק עם אנשים מופלגים בחכמה ובדעת אלוקים".

"ומניין לך שאני בור ונבער מתורה, בשל שנותיי הצעירות? הריני מוסר בפניך "מודעה כפולה ומכופלת" שיודע אני את כל התורה כולה, בכל מקום שרק תרצה או תחלום, והלוואי על כל עם ישראל ק" ענה בעוז שלא מתאים לבחור פשוט.

הלה היה המום מהביטחון הרב ששפץ אותו בחור צעיר, חוצפתו מצאה חן בעיניו, למרות שדיבר בלשון הקודש עם כל ההגייה, נראה שהוא אינו צ'אלמער סטנדרטי שיכול לעורר צרות, יש כאן צעיר עם ידע ישישיים, אולי יש מה לעניין את המורי.

תוך כדי דיבור נכנס פנימה בצורה נחפזת ולא הספיק להסתיר את פנים הבית מעיניו התוהות של חיים שלום הסקן בעל עיני הנץ שמבחינות בכל דבר שנקלע לנגדו, הוא ראה כי החדר הפנימי שרוי בעלטה ולא די בכך, מסך כהה חצה את החדר מצד לצד, מה זה? מי גר בתנאים תת אנושיים כאלו?! לא די לו שחדרו חשוך הוא גם מסתיר עצמו מאחורי וילון, זה משמש לו מעין מחיצה בפני העומדים בחוץ שחלילה וחס לא ישפזוהו עיניים לא ראיות. למה לו להיסתר מעיני הבריות בצורה כל כך קיצונית? הסקרנות בערה בו כאש, הוא חייב לחשוף את התעלומה הזאת אחת ולתמיד.

חוטמו העדין לא יכול היה להסתגל לניחוחות קטורת משונים שנדפו בחלל החדר, עד שהביאוהו לידי בחילה עזה, חושו העדין לא יכול להתרגל לבלילה המשונה שהייתה מידי חריפה, הריחות כלל לא היו מוכרים לו (צמחי גת נענע קינמון חילבה לבונה והל וקיטור שהיתמר מנרגילה מסולסלת שעמדה על יד הוילון) מחשבה צינית חלפה במוחו, כי גם זה סוג הרחקה לכל אלו שינסו לפלוש לארמון המלוכה ללא רשות החכם.

כל העת התנהלה לה שיחה שקטה בניגון מסתלסל, הוא לא הבין מילה מכל הנאמר, השערותו אמרה שהיא נערכה בערבית בניב תימני, מידי פעם שמע שיעולים חנוקים מאד שבאו ככל הנראה מן הזקן, זה העיד שהוא חולה אסטמה כבד והדיבור קשה עליו, השיחה התמשכה זמן רב וחיים שלום עומד על מקומו נבך כולו, למה השיחה מתארכת לה מאד, מה יש לבחור לספר עליו עד שהזקן מעכב אותו זמן רב כל כך?

מדרכת הסמטא הייתה עקומה מאד מעלות ומורדות לה עד לעיפה (בשבת מותר יהיה לכבדה כי לא יצליחו להשוות בה גומות) העמידה על גביה הייתה מאד לא נוחה עד שנאלץ לשפשף את רגליו העייפות כל כמה דקות שלא תרדמנה. הוא לא הצליח לאמוד את הזמן ששהה ללא מעש.

כעס החל להצטבר בלבו מה הנושא המדובר, מה יש כל כך להאריך עלי בדיבור, האם אני יצור קרימינלי שטעון בדיקה מכף רגל עד ראש? עברו מחשבות כעוסות במוחו, הוא החל לפזם בשקט לעצמו: "ווען וועט ארויס געהן דער ווילדע חיה פון זיין בעעלטעניש? (מתי כבר תצא החיה ממקום מסתורה) הוא הצטער כבר על שנכנס למקום משונה זה כפתי שחייב לחקור כל דבר, גם אם יכניס עצמו למקום סכנה.

"היה עלי להבין כי יש לי רבי משונה מאד שלומד אצל איזה מעשוגינער (מטורף) שחושב את עצמו לחכם העולם, לא לחינם הלך זרזיר אצל העורב, אמרו חז"ל, אולי עלי לקום וללכת? זו הרי מטרתם, לתת לי את ההרגשה שאני לא רצוי, למה עלי לחכות שעות כד לקבל סטירה בפנים?

לבסוף יצא הבחור כשחיק רחב נסוך על פניו השחומות.

"המורי הורה לי לומר כך להיכנס, דע כך שזהו הישג אדיר, לא כל אחד שרוצה להיכנס לקודש פנימה נכנס. אבל כנראה שאתה ראוי ליחס הזה".

חיים שלום היה המום מהשינוי הפתאומי. השינוי הקיצוני גרם לו לבלבול ומחשבות סותרות.

"הייתי תבוסתן חסר תקנה, למה חשבתי כי איני רצוי? האם אין לי מידת הערכה אישית? ייסר את עצמו. כך טיבו של עולם, כשמגיע "מיטגליד" (חבר) חדש עושים לו חקירות שתי וערב, לדעת אם הוא מתאים למקום. אדרבה, ככל שהקלוב יותר אקסלוסיבי (מועדון יחודי) החברות בה רצופה קשיים, אם מבחן הקבלה קל סימן שאינו שווה כלום.

עתה שמח מאד, כמה חיכה לרגע זה בו יזכה לראות את החכם התימני רווי המסתורין, אולי יצליח להבין מה יש לרב משה לחפש כאן.

הוא נכנס בכובד ראש לחדר פנימה כשבלבו מפרפר מרוב התרגשות, אך גם כשהוכנס פנימה לא ראה את החכם, כי הוילון לא נפתח, היה עליו לעמוד בחוץ, אין לו רשות להיכנס לקודש הקודשים, זו היא "הסתרה שבתוך הסתרה" חלפה מחשבה מבודחת במוחו.

סקרנותו גאתה בקרבן, למה מתחבא החכם מעיני הבריות, האם זה בשל רוב קדושתו שאינה יכולה לסבול אנשים קטנים שלא התקדשו וטהרו כמותו? אם כך, איך הוא נותן גישה נוחה לבחור חצי חילוני שלבוש מכנסיים קצרות ובלורית ענקית מקשטת את פניו המגולחות למשעי, כשבקצה קודקודו שוכנת בארעיות "כיפת חצי גרוש" שנעלמת לחלוטין בתוך רעמת תלתליו השחרחרים, מה לבחור כזה לקדושה וטהרה, איך יכול החכם לנהל עמו שיחה ארוכה בצורה כל כך קרובה? הלא אמרו חז"ל בצורה בהירה "קשוט עצמך תחילה" נזרקה במוחו מחשבת כפירה עזה.

נראה שהזקן המוצפן היה חכם מאד, גם מאחורי הוילון הכהה הרגיש בחושיו החדים כי הבחור שעומד מולו נבך מאד מכל האמירה המסתורית וריחות הבשמים המשונים ומעלה תהיות קשות בלבו. הוא לא רגיל לסגנון הזה, אז למה בעצם בא אלי? סתם מתוך סקרנות? או שהוא מרגל שרוצה לגלות את כל עולם ההסתרה?

"אין דבר כמה שתנסה להסתיר את עצמך בפני לא תוכל, כי כמה שאתה חכם עוד לא ראית דבר, בעוד כמה רגעים נדע בדיוק את הכוונות האמיתיות שלך". צחק לעצמו חרש, ברגעים ספורים אעמוד על טבעו ואופיו.

"ובכן בחור, בוא נראה מה למדת בשנותיך המועטות? פתח בקול צרוד וצורמני שהעיד עליו כי הוא מעשן כבד.

הוא החל לשאול אותנו שאלות מסובכות בתחומים שונים, אם בלימוד בכל רחבי הש"ס, ואם בחידות מקראיות עמוקות, נראה היה שהוא שולט בכל מכמני התורה שליטה ללא מצרים ויודע להקשות על החיים, אבל חיים שלום שהיה בעל מוח גאוני מדהים לא איבד את ראשו, הוא ענה על כל השאלות והוסיף עליהן כהנה וכהנה.

הזקן נהנה מהבחור מאד, אמנם לא נתן לו אפילו מחמאה קלה, אך מצורת המבחן ניכר שהוא מעריך את הקליבר שניצב מולו, הוא העלה את רף הקושי לרמות על, עתה נעשו השאלות מסובכות ביותר שלא היה לחיים שלום שום מושג עליהם, הוא לא מצא להן אח ורע בכל מה שלמד. אך לא נואש, מוחו החרף ידע לאלתר בגאוניות גם עליהן תשובות מחוכמות ביותר, מכוח "דימוי מילתא למילתא".

לאחר שיחה שארכה יותר משעתיים הרגיש חיים שלום כי המבחן הכבד סוחט מהחכם כוחות מרובים, שיעוליו כבדו מאד, נשימתו נעשתה קולנית מאד, ניכר כי נלחם על כל טיפת אויר בחדר שתיאות להיכנס לריאותיו הדויות, הוא השתעל והשתנק תוך כדי דיבורו, עד שקוצר נשימתו בלט בצורה מופגנת. נדמה היה כי החכם עומד להיחנק בכל רגע, דיבורו נחלש מאד, עד שכמעט שלא שמע מה אמר. השאלות האחרונות ששאל היו לצאת ידי חובה. הוא אותת ברמיזה, כי השיחה עומדת להסתיים.

השאלה האחרונה שלו הייתה: אמור לי את האמת לאמיתה, לשם מה באת אלי, וכי מה לך ולי?

"הנני תלמידו המובהק של הגאון האדיר רב משה כהן שליט"א שבא אליכם רבות, רבי המובהק גדול מאד בכל תחומי התורה, אין מקצוע אחד שנסתר ממנו, לפיכך תמה הייתי מה יכול למשוך אותנו אליכם? אם לא שיש לכם איזו חכמה מיוחדת שעליו לקבלה ממכם, רצוני העז לרכוש את החכמה זאת, כי "תאב דעת אני מעוד" אין חכמה בעולם שאיני חפץ להכיר" סיים את דבריו בלא סומק על לחייו.

"חי חי חי, הפרעוש רוצה להיות פיל ביום אחד? וכי חושב אתה שהגעת ליכולת רב משה כהן רבך?! חחח זוהי הבדיחה הטובה ביותר ששמעתי במשך שנות חיי הארוכות. יש לפרעוש יכולת קיבולת של מר בר רב אשי? אוח זה טוב!! תודה רבה שהצלחת להוציא ממני חיוך לאחר עשרות שנות סבל וייסורים על גלות השכינה הקדושה".

"למרות שנדמה לך שבעל כשרונות ברוכים היק, עוד רבות בשנים מחכות לך, עד שתוכל ללמוד את החכמה המיוחדת שאני מלמד את רבך, גם רב משה רבך לא קיבל את הרשות להיות אצלי, רק אחרי הרבה עמל וטרח! להווי ידוע לך, כי כדי לקבל את מה שאני מלמד, צריך לעמול הרבה על יסודות רציניים ב"חוכמת האמת" ולך אין אותם כלל, אך תרצה להשיג דברים אלו כאשר אין לך את הא' ב' של הלימוד?"

"אני מוכן לעשות את הכל, העיקר לזכות להיות תלמיד שלכם" זעק חיים שלום בקול חנוק.

הוא לא ראה את פני הזקן בשעה שהלה נחנק, ספק משיעול ספק מצחוק, לשמע התלהבותו של הבחור הפתי שחושב לכבוש את כל העולם כולו בקלי קלות, את מחשבותיו הסתיר לעצמו, כל כולו נסתר, חדר לפניו מחדר, עד שמרוב חדרים עין השמש אינה יכולה לחדור פנימה גם אם קרניה תנסנה לחדור אליו.

רב לייבל ווערקער הסתגר יומיים בביתו לחפש את הדרך הממוצעת שתרתיע את חיים שלום לייך לחברה שלו ומאיך לא תפגע בו אישית, שלל תוכניות עלו בראשו, אך הצד המעשי שבהם היה קלוש, לאחר מספר ניסיונות החליט להפעיל שוב את סוכנו יונטי שכבר ידע בדיוק היכן המקום המסתור, הוא ביקש ממנו שבפעם הבאה יהלך אחרי חיים שלום עד שיראה היכן בדיוק הוא נכנס, הפעם הוא ישלם לו כפול על העניין.

יונטי לא היה צריך להתאמץ, כעבור יומיים נצמד לחיים שלום שלא חש במעקב אחריו עקב פיזור נפשו בתקופה האחרונה, הוא עלה עד לקומה השלישית, יונטי עלה בזהירות אחריו עקב בצד אגודל וראה שהגיע לקצה הקומה, הוא עצר ליד הדירה השניה והקיש על הדירה מקצב נקישות שחזרו על עצמן 4 פעמים, הדלת נפתחה בזהירות רבה, אור קלוש נצנץ בעת שהדלת נפתחה בזהירות, חיים שלום נבלע בה במהירות.

לאחר מספר דקות התקרב יונטי למקום, הוא ניסה להקשיב לנאמר, הוא שמע קולות נמוכים נראה כי ישנם שם שלושה, אך קשה היה לאמוד, מפעם לפעם שמע את קולו של חיים שלום שלא שמר על כללי הזהירות, הוא שמע אותו שואל שאלות בנושאים שלא נתפסו כלל בשכלו הגס.

הוא לא יודע מה בדיוק הם מדברים דבר אחד ברור הם לא דיברו בענייני טרור ומחתרות אז למה צריכים להסתתר ולסכן את החיים ולגרום את לייבל ווערקער לבזבז הון עתק אם הוא לא שותף לכנופייה מחתרנית שמתעסקת עם נשק שאלה קשה מעניין מה נחצ'ה הצדיק יאמר על כך, השהיה החלה להסתכן עוד מעט עלולים הם לצאת הוא מיהר

